

SVENSKT NÄRINGSLIV

En modell för framtidens branschskolor

MAJ 2024

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Inledning	5
2. Studiens syfte och genomförande	6
Varför infördes ett försök med branschskolor?	6
Vad var en branschskola inom försöksverksamheten?	7
Studiens syfte	9
Studiens genomförande	10
Rapportens disposition	10
3. Försöksverksamhetens funktion och resultat	11
Ledde försöksverksamheten till stärkt kompetensförsörjning inom små yrkesområden?	11
Var branschskolorna attraktiva bland eleverna?	13
Var branschskolorna attraktiva bland huvudmännen?	16
Hur synliggjorde branschskolorna sitt utbud?	20
Genomfördes utbildningen i branschskolorna med tillräcklig kvalitet?	21
Är branschskolor ett effektivt sätt att tillvarata resurser för utbildningen?	22
Efter försöket fortsätter verksamheten men riskerar nedläggning på vissa håll	23
4. Fortsatta behov och alternativa modeller	25
Det behövs en långsiktig modell för framtiden	25
Flera lärdomar att ta med från branschskoleförsöket	27
Alternativa modeller	31
En struktur för att identifiera behov och kvalitetssäkra utbildning	32
Den politiska kontexten för yrkesutbildning förändras just nu	34
5. En modell för framtidens branschskolor	38
Ramverket	38
Tillståndsprocessen	39
Finansiering	40

Sammanfattning

Under åren 2018–2023 genomfördes på regeringens initiativ en försöksverksamhet med branschskolor på gymnasial nivå. Försöket omfattade en tillfällig lagstiftning som möjliggjorde för såväl offentliga som enskilda huvudmän att erbjuda branschskoleutbildning och ett statsbidrag som de huvudmän som anlidade branschskolorna kunde söka. Syftet var att undersöka om en modell för branschskolor kunde stärka kompetensförsörjningen inom små yrkesområden. Försöksverksamheten upphörde under sommaren 2023.

Svenskt Näringsliv har gett Vilna AB i uppdrag att sammanställa erfarenheterna från försöket. Studien bygger på Skolverkets utvärderingar av försöksverksamheten och intervjuer med företrädare för Skolverket, branschorganisationer, skolor som anordnat branschskolor och huvudmän som skickat elever till branschskolor. Rapporten syftar till att utgöra underlag att ta med in i utformningen av en framtida modell för branschskolor.

Följande huvudsakliga lärdomar från försöksverksamheten framkommer i studien:

Branschernas engagemang är centralt och behöver öka

En förutsättning för att bli godkänd som branschskola inom försöksverksamheten var att skolan var rekommenderad av en branschorganisation eller kunde uppvisa ett etablerat samarbete inom yrkesutbildning med flera arbetsgivare inom den bransch som yrkesområdet tillhör. De branschskolor som blev framgångsrika under försöksverksamheten hade antingen haft en liknande verksamhet igång sedan tidigare, satsat stort på marknadsföring och/eller haft ett gediget stöd av sin bransch. De intervjuade intressenterna pekar på att branschernas engagemang behöver bli än starkare i en framtida modell för branschskolor. Det kan bland annat handla om att bistå med marknadsföring av branschskolans utbildningar.

Statsbidrag behövs men behöver se annorlunda ut

Statsbidraget som var knutet till försöksverksamheten beskrivs förvisso som en katalysator, men inrymde också ett antal begränsningar som en framtida modell bör lösa upp. Bland annat kunde varje huvudman endast söka medel för fem elever per yrkesområde och läsår. Nivån per elev var satt till 50 000 kr per år, oberoende av yrkesområde, vilket innebar att merkostnader för att elevers utbildning ägde rum på två skolor inte alltid täcktes. Statsbidragets begränsningar uppmärksammades tidigt av Skolverket och lyfts också av de intervjuade intressenterna som en utmaning i försöksverksamheten. Bland annat beskriver intressenterna behov av att branschskolorna får möjlighet att söka statsbidrag för att komma igång med och marknadsföra sin verksamhet.

Bredare utbud och större mångfald

De elever som tog del av försöksverksamhetens branschskoleverksamhet var i huvudsak män som läste lärlingsutbildning i gymnasieskolan. En framtida modell för branschskolor bör, enligt såväl Skolverkets redovisningar som Vilnas intervjuer, sträva efter en större mångfald i utbildningsutbudet så att fler kvinnor och elever i komvux söker sig till utbildningen. Även en större geografisk spridning av utbildningarna kan bidra till ett ökat intresse bland potentiella elever.

Förbättrat samarbete mellan branschskolor och elevernas hemskolor

Under försöksverksamheten uppstod lägen där elever kunde hamna i kläm till följd av bristande samordning mellan hemskolan och branschskolan. Det kunde bland annat handla om att elever inte fick det stöd som de hade rätt till, men också om schemakrockar. De intervjuade intressenterna pekar på ett behov av tydligare vägledning kring de avtal som tecknas mellan elevens hemskola och branschskolan samt att nivån på statsbidraget behöver möjliggöra branschskolebesök från elevens hemskola. En framtida modell för branschskolor behöver ställa tydligare krav på samordning av elevens utbildning som helhet.

Struktur för kvalitetssäkring av utbildningar

För att en framtida modell för branschskolor ska få betydelse för kompetensförsörjningen inom små yrkesområden behövs, enligt de intervjuade intressenterna, en tydlig process för tillståndsgivning och en struktur för kvalitetssäkring av utbildningar där branscherna ges stort inflytande.

Svenskt Näringslivs slutsatser

Utifrån de iakttagelser som rapporten lyfter ser Svenskt Näringsliv att en framtida modell för branschskolor behöver inkludera följande tre delar.

1. Ett tydligt ramverk som ger långsiktiga förutsättningar

- För att branschskolorna ska bli framgångsrika krävs ett tydligt ramverk kring långsiktiga förutsättningar.
- Ramverket ska inte omfatta någon begränsning i antalet elever en huvudman kan skicka eller i antalet yrkesområden. Dimensioneringen av utbildningsplatser på branschskolorna ska istället utgå från den efterfrågan som finns på arbetsmarknaden.
- Systemet för branschskolor ska vara åldersneutralt och gymnasieskolan och vuxenutbildningen ska ges samma förutsättningar att nyttja branschskolorna.
- Den skollagsreglerade möjligheten att genom entreprenad lämna uppgifter som rör undervisning i karaktärsämnen som har en yrkesinriktad eller estetisk profil till en enskild fysisk eller juridisk person ska också omfatta offentliga huvudmän.
- Kvaliteten i elevens utbildning som helhet ska säkerställas genom ett tydligt avtal mellan huvudmannen för elevens hemskola och branschskolan.

2. En tillståndsprocess där branschernas inflytande tryggas

- De som bäst vet hur kompetensbehovet ser ut i respektive bransch är arbetsgivar- och branschorganisationer. Därför är det rimligt att det också är de som har det avgörande inflytandet över om och i så fall vilka branschskolor som ska finnas. Det är viktigt att det finns tydliga kvalitetskriterier och att processen är tydlig och transparent.
- Tillståndsprocessen ska vara behovsdriven, därmed behövs heller ingen begränsning av antalet branschskolor, det är kompetensbehoven som styr. Tillståndet ska kunna ges för att bedriva en nationell eller regional branschskola.
- Branschernas involvering och engagemang krävs för tillstånd. Det gäller både vid bedömning av behov och identifiering av utbildningsmiljö. Branschen ska ha ett avgörande inflytande över om en branschskola kommer till stånd och vilken utbildningsmiljö som ska vara branschskola.
- Svenskt Näringsliv föreslår i rapporten en tillståndsprocess i fem steg.

3. En finansieringsmodell som motiverar såväl branschskolor som huvudmän

- Erfarenheterna från försöksverksamheten gör det tydligt att det behövs en särskild finansiering för små och/eller investeringstunga yrkesutbildningar. Det är rimligt att branschskolorna även fortsättningsvis finansieras av statsbidrag. Däremot behöver strukturen för statsbidraget förändras och förbättras.
- Branschskolorna bör finansieras med statsbidrag i två delar. En del bör ha som syfte att främja att nya branschskolor kan byggas upp och växa fram, samt att befintliga branschskolor kan förvalta och utveckla sin verksamhet. Den andra delen ska, liksom i försöksverksamheten, möjliggöra att huvudmän skickar sina elever till en branschskola och utbildningen på branschskolan.
- I rapporten föreslår Svenskt Näringsliv principer för finansieringen av framtida branschskolor.

1. Inledning

Att hitta rätt kompetens vid rätt tidpunkt är en utmaning för många företag. Av den anledningen är det viktigt att på olika sätt underlätta företagens kompetensförsörjning. En viktig pusselbit för att underlätta för företagen att hitta rätt kompetens har varit försöksverksamheten med branschskolor. Tyvärr fick branschskolorna aldrig chansen att på riktigt visa vilken betydelse de skulle kunna ha i det svenska utbildningssystemet. En pandemi och politiker satte käppar i hjulet. Pandemin försvårade själva huvudsyftet med branschskolor, att skicka elever mellan skolor. Politikerna försvårade för branschskolorna genom att sätta upp för restriktiva regler.

Branschskolor är inte hela lösningen på kompetensförsörjningsfrågan. Men de är en viktig del. Nationella och regionala branschskolor kan bidra till att underlätta kompetensförsörjningen i små och/eller dyra yrkesutbildningar på gymnasial nivå. Det kommer behövas ett ökat samarbete mellan huvudmän, och mellan huvudmän och branscher för att få till den yrkesutbildning som Sverige behöver.

Med den här rapporten hoppas vi kunna visa på behovet av branschskolor och på den skillnad de skulle kunna göra som ett permanent inslag i utbildningssystemet. Vi vill också visa på de positiva och negativa erfarenheter som finns från försöksverksamheten och vad som behöver komma på plats för att göra branschskolorna framgångsrika och för att stärka näringslivets kompetensförsörjning.

Svenskt Näringsliv

Fakta om rapporten

Rapporten redovisar resultatet av en undersökning som analysföretaget Vilna AB genomförde under perioden december 2023 – april 2024 på uppdrag av Svenskt Näringsliv. Undersökningen bygger på dels på en sammanställning av Skolverkets redovisningar av försöksverksamheten med branschskolor på gymnasial nivå, dels på intervjuer som Vilna genomfört med olika intressenter. Vilna har skrivit de empiriska delarna i rapporten (sammanfattning samt kapitel 2–4), medan Svenskt Näringsliv har skrivit kapitel 1 och 5.

2. Studiens syfte och genomförande

Regeringen införde för perioden mellan 1 juli 2018 och den 30 juni 2023 en försöksverksamhet med branschskolor för gymnasial yrkesutbildning inom vissa yrkesområden. Syftet var att öka tillgången till och kvaliteten i yrkesutbildning mot små yrkesområden och på så sätt stärka kompetensförsörjningen inom dessa yrkesområden. Efter att försöksverksamheten upphört finns inga ytterligare medel avsatta för fortsatt statlig finansiering av branschskoleutbildning. Samtidigt kvarstår kompetensbehoven inom små och investeringstunga yrkesområden.

Svenskt Näringsliv har mot denna bakgrund gett Vilna AB i uppdrag att genomföra en studie som dels belyser erfarenheterna av branschskolornas funktion och resultat i försöket, dels ger uppslag för hur en fortsättning kan se ut efter att försöksverksamheten upphört.

Varför infördes ett försök med branschskolor?

Yrkesprogramutredningen föreslog i sitt betänkande *Välja yrke* (SOU 2015:97) att en femårig försöksverksamhet med branschskolor skulle inrättas i syfte att stärka attraktionskraften och kvaliteten i yrkesutbildning mot små yrkesområden. Enligt utredningens förslag skulle försöksverksamheten som mest omfatta tio branschskolor och erbjuda utbildning till 1 600 elever.¹

Med utgångspunkt i utredningens förslag presenterade regeringen i propositionen *En försöksverksamhet med branschskolor* (prop. 2016/17:161) sin avsikt med införandet av försöksverksamheten. Genom att införa en särskild lag om försöksverksamheten utökades tillfälligt de kommunala befogenheterna och möjligheterna till entreprenadlösningar. Lagen innebar att en huvudman för utbildning på ett yrkesprogram i gymnasieskolan eller kommunal vuxenutbildning, med bibehållet huvudmannaskap, fick sluta avtal med en branschskola och att skolan fick utföra vissa uppgifter inom utbildning på entreprenad. Den undervisning som utfördes på en branschskola skulle röra yrkesområden där det råder brist på arbetskraft och där små elevvolymerna gör att utbildningen annars inte kommer till stånd i tillräcklig utsträckning. Genom att dessa utbildningsinslag samlas vid branschskolorna skulle förutsättningarna att få ett tillräckligt elevunderlag för att nå ekonomisk bärighet kunna uppnås.²

¹ SOU 2015:97. *Välja yrke*, s. 19.

² Lag (2017:571) om försöksverksamhet med branschskolor; Prop. 2016/17:161 *En försöksverksamhet med branschskolor*, s. 12.

Regeringens avsikt med försöksverksamheten med branschskolor var att möta ett behov att säkerställa kompetensförsörjningen inom små men strategiskt viktiga yrkesområden. En styrka med att huvudmännen skulle sluta avtal med branschskolorna var att färre skolor skulle behöva investera i den specifika utrustning och lärarkompetens som är nödvändig för utbildning inom de aktuella yrkena. Genom att kunna erbjuda en del av utbildningen på entreprenad skulle huvudmännen kunna komplettera sitt ordinarie utbildningsutbud och därigenom i högre grad bidra till arbetsmarknadens behov av kompetens inom små men viktiga yrken. Det skulle även innebära att huvudmännens utbildningsutbud kunde bli mer likvärdigt genom att ett bredare utbud av yrkesutbildning kan erbjudas.

Utbildning vid branschskolor avsåg, enligt regeringen, också att stärka individers förutsättningar till etablering på arbetsmarknaden. Genom att ta del av utbildning som ger specifik kompetens som efterfrågas på arbetsmarknaden skulle deras möjligheter till arbete inom målyrkena underlättas. För elevernas skull såg regeringen att entreprenadupplägget med branschskolor till skillnad från till exempel riksrekryterande utbildning skulle vara gynnsamt eftersom det inte krävde att elever skulle behöva flytta hemifrån utan endast periodvis ta del av branschskolans utbildning och i övrigt följa undervisningen vid den skola man var hemmahörande vid. För gymnasieelever såg regeringen särskilda fördelar med detta eftersom eleverna inte behövde flytta hemifrån vid 16 års ålder utan ta del av branschskolans utbildning i perioder som infaller först under andra och tredje året av sin gymnasieutbildning.

Vad var en branschskola inom försöksverksamheten?

En branschskola är en skola med spetskompetens som tar emot elever från hela landet under delar av elevernas yrkesutbildning. Vid sidan av att ta emot elever som läser en del av sin utbildning vid en branschskola kan skolan också vara hemskola för elever som har sin ordinarie undervisning där.

Utbildningen vid en branschskola inom försöksverksamheten söktes inte direkt av eleverna, utan ingick som del av utbildningen som de fick vid hemskolan. Därmed var det upp till huvudmännen som tecknade avtal med branschskolor att själva informera potentiella elever om möjligheten att läsa en del av yrkesutbildningen vid en branschskola.

Villkor för deltagande som branschskola i försöksverksamheten

För att få ingå som en av de tio branschskolorna som försöksverksamheten skulle omfatta krävdes ett godkännande av Skolverket. För att bli aktuell som deltagande branschskola behövde ett antal villkor uppfyllas.

För att godkännas som branschskola för deltagande i försöksverksamheten skulle den som ansökte:

1. Anordna yrkesutbildning på gymnasial nivå inom ett yrkesområde där
  - a) arbetsmarknadens efterfrågan på den kompetens som utbildningen syftar till att ge är högre än antalet individer med den kompetensen,

- b) antalet elever är lågt inom såväl gymnasieskolan som den kommunala vuxenutbildningen,
  - c) utbildningen är svår att tillhandahålla på grund av behov av särskilda lokaler, särskilt material eller utrustning eller på grund av små elevgrupper.
2. Rekommenderas som branschskola av en branschorganisation eller kunna uppvisa ett etablerat samarbete inom yrkesutbildning med flera arbetsgivare inom den bransch som yrkesområdet tillhör.
  3. Ha förutsättningar att följa de föreskrifter som gäller för utbildningen.

Vid urvalet skulle Skolverket ge företräde till utbildningar mot yrkesområden där skillnaden mellan antal elever och arbetsmarknadens behov var störst.³

Skolverket tog emot ansökningar om att ingå som branschskola från totalt 48 skolor, varav 33 bedömdes uppfylla de krav som ställdes för försöksverksamheten.⁴ Utifrån samråd med bland andra Arbetsförmedlingen och de nationella programråden landade Skolverket i ett beslut om de tio skolor som fick tillstånd att ingå i försöksverksamheten. Under försöksverksamhetens första år skedde vissa förändringar av vilka skolor som ingick som branschskola, primärt beroende på nedläggning av program vid en ursprunglig skola varvid en ny skola kunde ta vid. Sammantaget avslutade tre branschskolor sin medverkan i försöksverksamheten och två tillkom.⁵

Ett statsbidrag knöts till försöksverksamheten

Till försöksverksamheten knöts ett särskilt statsbidrag som kunde sökas av huvudmän för yrkesutbildningar för att kunna skicka elever till en branschskola. Med statsbidraget kom vissa begränsningar. Den sökande huvudmannen kunde få bidrag för upp till fem elever per läsår och yrkesområde. Det maximala bidraget var 50 000 kr per elev och läsår och elevens utbildningstid på branschskolan skulle utgöra minst sex veckor per läsår under högst två läsår.⁶

Medverkande branschskolor och deras utbildningsutbud

Som nämnts omfattade försöksverksamheten sedan 2020 nio branschskolor. Dessa branschskolors utbildningar täcker tillsammans in sju olika yrkesområden, vilka framgår av tabell 1.

---

³ 4–5 §§ förordning (2017:623) om försöksverksamhet med branschskolor och statsbidrag till vissa huvudmän.

⁴ Skolverket (2023). *Slutredovisning av försöksverksamheten med branschskolor*, s. 9. Grund för avslag var bland annat att ansökan gällde ett helt yrkesprogram och inte ett specifikt yrke eller att skolan inte levde upp till kravet om rekommendation från en branschorganisation eller flera arbetsgivare inom yrkesområdet.

⁵ Stockholms byggtkniska gymnasium ingick inledningsvis i försöksverksamheten, men när utbildningen avvecklades av huvudmannen Stockholms stad avslutades skolans medverkan i försöksverksamheten och golvläggningutbildning vid Bräcke gymnasium i Göteborg kom sedermera att ingå istället. På motsvarande sätt ingick ursprungligen INSU i Nyköping i försöksverksamheten, men blev ersatt av distributionselektrikerutbildningen vid Åsbro kursgård. Ester Mosessons gymnasium i Göteborg ingick inledningsvis med utbildning inom bageri, chark och sjöintendentur och kom inte att ersättas efter att skolan gått ur försöksverksamheten.

⁶ 6 § förordning (2017:623) om försöksverksamhet med branschskolor och statsbidrag till vissa huvudmän.

Tabell 1. Branschskolor i försöksverksamheten

	Skolans namn	Huvudmannatyp/ drifts-form	Lägeskommun/ort	Yrkesområde	Totalt antal "unika" elever
1	Curt Nicolin Gymnasiet AB	Enskilt ägandeskap	Finspång	Produkt, maskinteknik, produktionsteknik, design- och produktutveckling	8
2	Lugnetgymnasiet	Kommunal	Falun	Karosseri och lackering*	109
3	Göteborgs Tekniska College (GTC)	Samägt bolag näringsliv och kommun	Göteborg	Driftsäkerhet och underhåll*	0
4	Hvilan Utbildning AB	Branschägd	Åkarp**	Trädgård	1
5	Plåt & Ventbyrå	Branschägd	Katrineholm	Plåtslageri	255
6	Naturbruksgymnasiet i Burträsk***	Kommunal	Skellefteå	Skogsmaskinsförare	10
7	Stiftelsen Installatörernas Utbildningscentrum	Företagsägd stiftelse	Katrineholm	Kylmontör och ventilationstekniker*	6
8	Bräcke gymnasiet	Kommunal	Göteborg	Golvläggning	15
9	Åsbro kursgård AB	Branschägd	Knottebo	Distributionselektriker	24

Källa: Skolverket (2023). *Slutredovisning av försöksverksamheten med branschskolor 2018–2023*, s. 10–11. Uppgifter om totalt antal "unika" branschskoleelever har tagits fram av Skolverket för föreliggande rapport och tar hänsyn till att en elev kunde ta del av branschskoleutbildning under mer än ett läsår. Ytterligare 22 elever tog antingen del av utbildning vid en branschskola som var med inledningsvis i försöket eller hade uppgifter som var belagda med sekretess.

*Skolan erbjöd två olika branschskoleutbildningar.

**Uppgifter om skolans lägeskommun/ort skiljer sig åt mellan Skolverkets redovisningar.

***Skolans namn presenteras som Skellefteå kommun i Skolverkets redovisningar.

Utbildningar som förbereder för de yrkesområden som var representerade inom försöksverksamhetens branschskolor är traditionellt sett mansdominerade. De flesta av skolorna drevs av antingen branscher, företag eller av bolag samägda mellan näringsliv och kommun. Resterande skolor drevs av enskilda kommuner. Geografiskt var branschskolorna, med undantag för Skellefteå, koncentrerade till södra halvan av Sverige och fördelade på sju kommuner. Katrineholm och Göteborg sticker ut som lägeskommuner för två branschskolor vardera.

Studiens syfte

Svenskt Näringsliv har gett Vilna AB i uppdrag att genomföra en studie med två syften. För det första syftar studien till att sammanfatta lärdomar och erfarenheter från försöksverksamheten med branschskolor. För det andra syftar studien till att identifiera möjliga vägar vidare efter att försöksverksamheten upphört.

Studien har därmed både en uppföljande och en framåtblickande ansats. Sammantaget ska materialet kunna användas av Svenskt Näringsliv i sitt fortsatta arbete med gymnasiala utbildningars bidrag till kompetensförsörjningen inom små men viktiga yrkesområden.

Studiens genomförande

Studien bygger på två typer av underlag. För det första beskrivs försöksverksamheten med branschskolor utifrån en dokumentanalys. För det andra omfattar studien en intervjuundersökning bland olika aktörer med intresse av branschskolor och alternativa utbildningsupplägg för att säkerställa kompetensförsörjningen inom mindre yrkesområden.

Dokumentanalys

I dokumentanalysen står framför allt Skolverkets uppföljning och utvärdering av verksamheten i centrum. Även direktiv till statliga utredningar, SOU:er samt propositionstext ingår bland underlagen. Utgångspunkten för analysen har varit den analysram som tagits fram för studien, där svar på frågeställningar söktes i underlagen.

Intervjuer

Intervjustudien är avsedd att fånga olika intressenters bild av försöksverksamheten med branschskolor och deras tankar om hur kompetensförsörjningen inom små men strategiskt viktiga yrken kan säkras framöver. Intervjuer har genomförts med följande aktörer:

- **Branschorganisationer:** Teknikföretagen, Transportföretagen, Installatörsföretagen, Byggföretagen och Livsmedelsföretagen.
- **Skolverket** (i tre funktioner): Uppstarten av försöksverksamheten, uppföljning och utvärdering av försöksverksamheten samt myndighetens arbete med de regionala planeringsunderlagen/planerings- och dimensioneringsreformen i gymnasieskola och komvux.
- **Skolor som medverkade som branschskolor i försöksverksamheten:** Lugnet-gymnasiet i Falun, Plåt & Ventbyrån i Katrineholm, Bräcke gymnasiet i Göteborg, samt Göteborgs Tekniska College (GTC).
- **Skolhuvudmän som anlitade branschskolor under försöksverksamheten:** Varbergs kommun och Jämtlands Gymnasium.

Rapportens disposition

I rapportens första kapitel ger Svenskt Näringsliv en introduktion till studien och i vilken kontext som den presenteras. Föreliggande kapitel beskriver bakgrunden till försöksverksamheten med branschskolor och vad den här rapporten avser att bidra med. I kapitel tre ges en bild av försöksverksamhetens funktion och resultat. Därefter presenteras i kapitel 4 de intervjuade aktörerna syn på behoven av en fortsatt modell för branschskolor samt om det finns alternativa modeller för att säkerställa kompetensförsörjningen inom små yrkesområden. I det femte och avslutande kapitlet lämnar Svenskt Näringsliv sina slutsatser och rekommendationer mot bakgrund av den empiri som presenterats i rapportens tidigare delar.

3. Försöksverksamhetens funktion och resultat

Försöksverksamhetens syfte var att utprova en modell för att öka kvaliteten, tillgängligheten och attraktionskraften i utbildning mot små yrkesområden. I det här kapitlet sammanfattas centrala iakttagelser från försöksverksamheten utifrån branschskolors, branschorganisationers, elevers och anlitande huvudmäns perspektiv. Utgångspunkten är de intervjuer som Vilna genomfört samt Skolverkets uppföljning och utvärdering av försöksverksamheten. Avsikten är att ge en sammantagen bild av de resultat och lärdomar som försöksverksamheten genererat, som ett avstamp till framåtblickande avsnitt i senare delar av rapporten.

Ledde försöksverksamheten till stärkt kompetensförsörjning inom små yrkesområden?

Tyvärr gjordes det inte någon systematisk uppföljning av etableringen på arbetsmarknaden bland de elever som tog del av en branschskoleutbildning inom försöksverksamheten. Det finns också begränsningar i hur generella slutsatser kan dras efter så kort tid. Men detta till trots finns det information som pekar på att försöksverksamheten gav ett visst positivt bidrag till kompetensförsörjningen inom de små yrkesområden där branschskolorna kom i gång.

Enligt en enkätundersökning som Skolverket genomförde hösten 2023 och där samtliga branschskolor i försöksverksamheten medverkat var det en betydande andel av de deltagande eleverna som fått arbete inom avsett yrkesområde eller gått vidare till studier.⁷ Enligt Vilnas kontakt med Skolverket bedömde branschskolorna att den vanligaste sysselsättningen efter att ha tagit del av en branschskolas utbildning var att arbeta inom avsett yrkesområde. Endast ett mindre antal hade gått vidare till fortsatta studier.

Vilnas intervjuer med branschskolor som tagit emot elever under försöksverksamheten ger en liknande positiv bild. Enligt branschskolorna har det gått bra för eleverna efter att de slutfört sin gymnasieutbildning, majoriteten av dem har fått anställning inom det aktuella yrkesområdet, vilket innebär att utbildningarna på så sätt bidragit till

⁷ Skolverket (2023). s. 20

att stärka kompetensförsörjningen. En faktor som kan ha bidragit till detta är, enligt intervjuerna, att det är motiverade elever som deltagit i försöksverksamheten.

Vilnas intervjuer visar dock att försöksverksamhetens bidrag till kompetensförsörjningen inom små yrkesområden har sett olika ut. För de yrkesområden där det redan före försöksverksamheten fanns en etablerad branschskola var den stora skillnaden att det tillfälliga statsbidraget gav bättre förutsättningar att skicka respektive ta emot elever.

Det är svårt att säga om försöksverksamheten bidrog till en stärkt kompetensförsörjning inom vårt område för vi hade redan många elever. Men de få extraelever som vi fick under försöket har fått en bättre grund att stå på. Det är en enorm fördel att kunna samla sådan kompetens och sådan utrustning, man hittar inte liknande i EU. (Branschskola)

För yrkesområden där det inte fanns en branschskola före försöksverksamheten var skillnaden dels etablerandet av en ny möjlighet för huvudmän att erbjuda specialiserad yrkesutbildning, dels statsbidragsfinansieringen. Inom de yrkesområden där en sådan ny verksamhet kom i gång och försöket blev framgångsrikt var försöksverksamhetens bidrag till kompetensförsörjning följaktligen också större än inom de yrkesområden där branschskolan inte kom att ta emot elever från anlitanade huvudmän under de år då försöksverksamheten pågick.

De elever som deltagit i vår branschskola och genomfört utbildningen arbetar i dag inom yrkesområdet. (Branschskola)

Vi var en av de tre branscher där försöket föll väl ut. Vad gäller det aktuella yrkesområdet blev det så att 30 procent av all utbildning skedde vid branschskolan. (Branschorganisation)

Ger branschskolorna sådan aktuell och praktisk yrkeskunskap som branscherna efterfrågar?

Branschskolorna i försöksverksamheten bidrog till att elever fick utbildning som de annars inte haft tillgång till. Det handlar både om att elever fick tillgång till spetsutbildning inom ett yrkesområde och om att utbildningen gav dem möjlighet att träna på att utföra arbetsuppgifter med den senaste tekniken på området. Såväl Skolverkets uppföljningar som Vilnas intervjuer visar att en viktig fördel var att branschskoleutbildningen gav eleverna möjlighet till mängdträning i autentiska och trygga miljöer. Eftersom majoriteten av de elever som deltog i försöksverksamheten gick en lärlingsutbildning i gymnasieskolan innebar en sådan mängdträning att eleverna hade en bättre beredskap att för tillgodogöra sig utbildningen inom det arbetsplatsförlagda lärandet (apl). Det gjorde att eleverna kunde komma längre i sitt lärande.

Ja, den främsta fördelen har varit att rena lärlingselever har fått med sig kunskaper som gör att det kan tillgodogöra sig sin apl bättre och snabbare. De har fått träna grundmoment i en kontrollerad miljö och kan då lättare kunna bidra i produktion på sin apl-plats. Varje elev som deltagit i branschskolan får en portfolio som de kan visa på sin skola och för sin handledare på apl. De kan även använda den då de söker jobb. (Branschskola)

Var branschskolorna attraktiva bland eleverna?

Ett syfte med försöksverksamheten var att branschskolornas utbildningar skulle stärka kvaliteten och attraktionskraften i utbildning mot små yrkesområden. För att detta skulle bli möjligt krävdes att utbildningarna uppfattades som attraktiva bland huvudmännen och att dessa i sin tur såg till att rekrytera målgruppen, det vill säga eleverna inom gymnasieskola och komvux.

Försöket omfattade färre elever än förväntat

Som framgått var det en målsättning med försöksverksamheten att 1 600 elever skulle få ta del av branschskolornas utbildningar. Enligt Skolverkets redovisning beviljades statsbidrag för totalt 655 elever under de fem läsåren. Eftersom elever kunde delta i utbildning inom försöksverksamheten under mer än ett läsår motsvarar detta 450 ”unika” elever.⁸

Att försöksverksamheten kom att omfatta väsentligt färre elever än förväntat behöver dock inte betyda att utbildningarna inte uppfattades som attraktiva för eleverna. Av de intervjuer som Vilna genomfört kan det också vara en följd av att försöksverksamheten endast pågick under en kort tid, begränsningar i statsbidragets utformning samt att marknadsföringen och rekryteringen av huvudmän inte kom i gång fullt ut, vilket vi återkommer till.⁹

En sådan förklaring kan också anas i det mönster att elevfördelningen på de utbildningar som försöksverksamheten omfattade var mycket ojämn. Inom en majoritet av yrkesområdena tog branschskolorna inte emot några elever alls i utbildning under minst två av de aktuella åren. För flera av de aktuella yrkesområdena var detta ett mönster som höll i sig under hela försöksperioden. Av tabell 2 framgår det totala antalet branschskolelever för respektive läsår samt hur dessa fördelade sig på de olika yrkesområdena.

Tabell 2. Elevfördelning per yrkesområde och läsår

	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Plåtslageri	56	80	79	72	82
Lackering	5	16	25	24	24
Karosseri	3	27	18	19	15
Distributionselektriker	0	4	13	18	24
Övriga yrkesområden	6	9	13	15	8
Totalt antal branschskolelever	70	136	148	148	153

Källa: Skolverket (2023). *Slutredovisning av försöksverksamheten med branschskolor 2018–2023*, s. 13. Tabellens kategori ”övriga yrkesområden” består av en sammanslagning av 15 yrkesområden i Skolverkets redovisning. Bland dessa var golvläggning det yrkesområde som tog emot flest elever, till exempel 7 elever läsåret 2022/23. Notera att det redovisade antalet elever skiljer sig från uppgifterna i tabell 1 eftersom en elev kunde läsa vid en branschskola under mer än ett läsår.

⁸ Skolverket 2023, s. 11.

⁹ Skolverket bedömde också att elevintresset var svårt att skatta eftersom det fanns så stora skillnader i tillgång till information om möjligheten att läsa vid en branschskola, (se Skolverket 2021, s. 40).

Störst antal elever sökte sig till branschskoleutbildning inom plåtslageri, vilken erbjöds vid Plåt- och Ventbyrån som tagit emot branschskoleelever under en lång tid och därmed hade goda förutsättningar redan vid försöksverksamhetens inledning. Exempelvis motsvarade antalet elever som läste branschskoleutbildning inom plåtslageri över hälften av det totala antalet branschskoleelever läsåret 2022/23. Näst flest elever togs emot vid lackeriutbildningen vid Lugnetgymnasiet i Falun, en kommunal gymnasieskola som därmed inte hade tidigare erfarenhet av branschskoleverksamhet. Samma branschskola erbjöd utbildning inom karosseri, som också rekryterade förhållandevis många elever. Därefter rekryterade branschskoleutbildning inom distributions-elektriker flest elever, vilket innebär att Åsbro kursgård AB som kom in i försöksverksamheten när den varit i gång ett tag ändå hann få i gång sitt mottagande.

Majoriteten elever var män som läste en lärlingsutbildning i gymnasieskolan

Bland de elever som deltog i branschskoleförsöket fanns en stark underrepresentation av kvinnor. Mindre än en av tio branschskoleelever var en kvinna.¹⁰ Majoriteten av eleverna var män som läste en lärlingsutbildning i gymnasieskolan.¹¹ Skolverket drar slutsatsen att en bidragande orsak till den skeva könsfördelningen är det urval av utbildningar som myndigheten gjorde vid försöksverksamhetens början, där urvalet i stor utsträckning omfattade traditionellt mansdominerade utbildningar. Att kvinnor kan ha upplevt det som otryggt att delta i en mansdominerad utbildning på en annan ort kan ytterligare ha bidragit till att få kvinnor deltog i försöksverksamheten, enligt Skolverket.¹²

Endast ett mycket litet antal komvuxelever deltog i försöksverksamheten. Exempelvis var endast två av de 141 elever som genomförde en del av sin utbildning på en branschskola läsåret 2021/22 en komvuxelev.¹³

*Det var en sak som överraskade oss, att försöket blev så litet inom vux.
Vi hade kommunicerat på liknande sätt inom Skolverkets normala kanaler
och trodde att det framför allt skulle bli stort inom vux. I gymnasieskolan
har man ju normalt sett riksrekrytering för mindre yrkesutbildningar.
(Skolverket)*

Skolverket ser flera möjliga orsaker till att så få komvuxelever deltagit. Det handlar för det första om att huvudmännen uppfattade att statsbidraget inte kunde nyttjas för komvuxelever och att det var svårt att kombinera olika statsbidrag för yrkesutbildning i skolformen. För det andra var det svårare att leva upp till statsbidragets krav på att eleverna skulle läsa minst sex veckor vid en branschskola under ett år, i synnerhet när det gällde lärlingar i komvux eftersom dessa ska vistas minst 70 procent av utbildningstiden ute på apl. För det tredje upplevdes organisatoriska utmaningar att få årsplaneringen i komvux att stämma med branschskolornas, där

¹⁰ Skolverket 2023, s. 14.

¹¹ Skolverket (2021). *Försöksverksamhet med branschskolor. En utvärdering av de tre första åren*, s. 38.

¹² Skolverket 2021, s. 44.

¹³ Skolverket (2022). *Delredovisning av försöksverksamheten med branschskolor*, s. 9.

den förstnämnda präglas av den kontinuerliga antagningen och den sistnämnda följer ett läsårsupplägg. En fjärde orsak var det faktum att komvux ofta erbjuds genom kommuners upphandling av externa leverantörer, vilket också uppfattades vara en försvårande faktor för att utveckla samarbete med branschskolor.¹⁴

En övervägande positiv bild bland deltagande elever

Skolverket ger en övervägande positiv bild av elevers upplevelse av att läsa en del av sin utbildning vid en branschskola. De elever som myndigheten intervjuat var överlag nöjda med kvaliteten på utbildningen och såg den som ett värdefullt komplement till apl.¹⁵ Genom sin branschskoleutbildning kände sig eleverna trygga med att de får lära sig att göra saker på rätt sätt, att de fick aktuell kompetens och en komplett hantverksutbildning.¹⁶

Enligt en av de branschorganisationer som Vilna intervjuat kunde elever som deltog i försöksverksamheten också agera som ambassadörer för utbildningarna vid hemskolan, det vill säga att deras positiva upplevelser kunde bidra till att ytterligare elever fick intresse för en branschskoleutbildning.

Elever upplevde även brister

Samtidigt finns det exempel på att elever även har sett brister i utbildningen som helhet. En sådan brist rör samordningen mellan elevens hemskola och branschskola som yttrat sig i att elever upplevt att de hamnat i kläm. Krockar i elevens schema är ett sådant exempel, där eleven under sin tid på branschskolan också behövt ägna sig åt studier i gymnasiegemensamma ämnen som anordnas av hemskolan. Bristande samordning har särskilt påverkat utbildningen för elever i behov av särskilt stöd, att hemskolan inte informerat om behovet av anpassningar och säkerställt att eleven fått det stöd hen har rätt till under tiden på branschskolan.

Att elever läser en del av sin utbildning vid en branschskola kan också ha lett till att elever kände en svagare samhörighet med hemskolan.¹⁷ I en av de intervjuer som Vilna genomfört beskriver en huvudman som anlitat en av försöksverksamhetens branschskolor att det förekom att elever av rädsla för att behöva vistas en del av sin utbildning på en branschskola på annan ort helt valt bort en programriktning i sin gymnasieansökan. Även det inte varit en återkommande beskrivning visar det ändå på att för vissa elever fick försöket en effekt som var motsatt den avsedda och istället verkat avskräckande.

Eftersom majoriteten av eleverna som deltog i försöksverksamheten var gymnasieelever präglas bilden av deras uppfattning. Enligt elevintervjuer som Skolverket genomfört behövde gymnasieelever inte betala för resor, boende och mat under sina

¹⁴ Skolverket 2023, s. 19.

¹⁵ Skolverket 2022, s.15. Notera att majoriteten av eleverna läste en gymnasieutbildning som lärling, vilket innebär att de till minst hälften av utbildningstiden befann sig ute på en arbetsplats.

¹⁶ Skolverket 2021, s. 8.

¹⁷ Skolverket 2021, s. 45.

branschskoleperioder. Däremot fanns exempel på att komvuxelever som deltog haft ekonomiska problem och svårt att få tag på tillfälliga boenden på branschskoleorten, vilket i vissa fall ledde till att man hoppade av utbildningen.¹⁸ Av Vilnas intervjuer framkommer också att familjesituationen för elever i komvux inneburit att de haft svårt att befinna sig borta från hemmet under längre perioder av sin utbildning.

Elever såg behov av bättre marknadsföring

Elever som deltagit i försöksverksamheten uppgav i Skolverkets uppföljning att de såg möjligheter att stärka marknadsföringen av branschskolorna vid gymnasie- och branschmässor. Enligt Skolverket fick vissa potentiella elever inte någon information om utbildningarna från sina huvudmän och hemsolor, medan de huvudmän som deltagit i försöksverksamheten vanligen har informerat elever i såväl grund- som gymnasieskolan via studie- och yrkesvägledare och lärare.¹⁹ Elever ser att en tydligare marknadsföring kan ske via sociala medier eller gymnasie- och branschmässor och också vara inriktad mot att bredda rekryteringen till exempel genom att locka fler kvinnor att läsa branschskoleutbildning.²⁰

Var branschskolorna attraktiva bland huvudmännen?

Försöksverksamheten byggde, som framkommit, på att huvudmännen för elevernas hemsolor tecknade avtal med branschskolor. Av tabell 3 framgår hur många huvudmän som valde att ingå ett sådant samarbete och anlita branschskolor för utbildning de aktuella läsåren, hur många av branschskolorna som anlätades respektive läsår samt statsbidragets totala omfattning och nyttjandegrad.

Tabell 3. Huvudmännens nyttjande av statsbidraget

	Läsåret 2018/19	Läsåret 2019/20	Läsåret 2020/21	Läsåret 2021/22	Läsåret 2022/23
Anlitande huvudmän	28	43	46	48	48
Anlitade branschskolor	4	5	6	6	6
Beviljat statsbidrag	3,5 mkr	6,5 mkr	8,2 mkr	7,8 mkr	8,4 mkr
Anslaget statsbidrag	20 mkr	28,5 mkr	28,5 mkr	34,5 mkr	24,5 mkr
Statsbidragets utnyttjandegrad	18 %	23 %	29 %	23 %	34 %

Källa: Skolverket (2023). *Slutredovisning av försöksverksamheten med branschskolor 2018–2023*, s. 12.

¹⁸ Skolverket 2021, s.42–43.

¹⁹ Skolverket 2021, s. 39.

²⁰ Skolverket 2021, s. 43.

Som framkommer av tabell 3 var det inget av de fem läsåren då försöksverksamheten var i gång som samtliga branschskolor anlätades av huvudmännen för elevernas hemsolor. Ett annat framträdande resultat är att statsbidragets utnyttjandegrad var låg under hela försöksverksamheten.

Minst omfattande var aktiviteten i försöksverksamheten under det första läsåret, 2018/19, då 28 huvudmän tillsammans anlätade fyra av branschskolorna och statsbidraget utnyttjades till mindre än en femtedel. Därefter ökade aktiviteten i försöksverksamheten. Som mest omfattande var aktiviteten under det sista läsåret, 2022/23, då 48 huvudmän tillsammans anlätade sex branschskolor. Under detta läsår nyttjades 34 procent, det vill säga omkring en tredjedel, av anslagna statsbidraget. Bland de huvudmän som anlätade branschskolorna var en stor majoritet kommuner eller kommunalförbund.

De anlätande huvudmännen och skolorna ser positiva effekter

Enligt Skolverkets uppföljning bedömer de huvudmän som valde att anlita branschskolor under försöksverksamheten att detta bidragit positivt genom att de har kunnat erbjuda ett bredare urval av gymnasial yrkesutbildning än vad som annars vore möjligt. En styrka har varit att kunna behålla elever i hemsolan, men ändå erbjuda en specialiserad yrkesutbildning. Det gäller gymnasieskolan men i viss mån även komvux. Huvudmännen bedömer att utbildningarna är värdefulla och av mycket god kvalitet för berörda elever.²¹ Statsbidraget och den tillfälliga lagstiftningen fungerade som katalysatorer för samarbetet med branschskolor. En av de huvudmannarepresentanter som Vilna intervjuat instämmer i denna bild och ger en genomgående positiv beskrivning av de möjligheter som branschskolor ger.

Huvudmännen ser, enligt Skolverkets uppföljning, också en potential i att kunna öka elevers intresse genom bättre marknadsföring av de yrken som branschskol-utbildningar leder till. De betonar också att det är viktigt att elever får kunskap om möjligheten att läsa en branschskoleutbildning och att elevernas tillgång till sådan information inte var likvärdig under försöksverksamheten.²²

Faktorer som påverkat huvudmännens benägenhet att anlita branschskolor

Av Skolverkets uppföljning framkommer en viss osäkerhet om huvudmän och övriga skolor med yrkesutbildning hade tillräcklig kunskap om möjligheten att anlita branschskolor under försöksverksamheten. De huvudmän som valde att anlita branschskolor hade vanligtvis fått information om denna möjlighet via Skolverkets webbsida eller via branschskolor.²³

²¹ Skolverket 2021, s. 55.

²² Skolverket 2021, s. 58.

²³ Skolverket 2023, s. 22

De intervjuer som Vilna genomfört med anlitande huvudmän och skolor indikerar att samarbetet med en branschskola inte alltid hanterades som en strategisk fråga hos huvudmannen utan snarare byggde på initiativ från enskilda yrkeslärare, som hört om möjligheten via kontakter.

Rektor var glad att vi lärare löste, hen var inte så inblandad. Det var huvudmannen som sökte statsbidraget, men det var jag som yrkeslärare och elevens mentor som skrev på papper, avtalet med branschskolan. Det var skola till skola som kontakten skedde. (Anlitande huvudman)

Det fanns också andra faktorer som påverkat huvudmännens benägenhet att delta i försöksverksamheten. Dessa handlar dels om statsbidragets utformning, dels om tveksamheter till att ingå i ett kortsiktigt samarbete som ställer krav på resurser. Även att branschskolornas mottagarkapacitet i varierande grad var begränsad, kan ha påverkat huvudmännens benägenhet att anlita branschskolorna.

Statlig finansiering nödvändig men det fanns brister i statsbidraget

Huvudmän i försöksverksamheten såg statlig finansiering som en viktig förutsättning för deras anlitande av en branschskola.²⁴ Enligt Skolverkets uppgifter nyttjades statsbidraget främst för att bekosta resor och boende i samband med elevers utbildning vid branschskolan samt till att finansiera utbildningen. Enligt de huvudmän som anlidade branschskolorna täckte statsbidraget inte de faktiska kostnaderna för att erbjuda elever en del av utbildningen vid en branschskola. Vissa huvudmän beskriver att det förekom att en anlita branschskola tog mer än bidragets 50 000 kronor per elev i ersättning. När detta skedde samtidigt som huvudmannens kostnad för elevens utbildning vid hemskolan inte minskade innebar det en ekonomisk förlust för huvudmannen.²⁵ Detta kan i sig ha påverkat huvudmännens benägenhet att anlita branschskolor.

Statsbidragets utformning var också begränsande på så sätt att en huvudman enbart kunde skicka fem elever per år och yrkesområde till en branschskola. I synnerhet huvudmän med ett stort elevantal kunde uppleva detta villkor som en inskränkning av incitament att anlita branschskolor.

Det ansågs också vara problematiskt att så få elever från varje huvudman kunde ta del av försöksverksamheten. Om en huvudman exempelvis valde att skicka samma elever till en branschskola under två läsår så kunde ingen annan elev från hemskolan ta del av branschskolans utbildning. I praktiken resulterade detta i att huvudmannen endast kunde skicka elever från varannan årskull till samma branschskola.²⁶

²⁴ Skolverket 2021, s. 10.

²⁵ Skolverket 2022, s. 12.

²⁶ Skolverket 2023, s. 19.

Andra utmaningar relaterade till statsbidragets utformning som kan ha påverkat huvudmännens benägenhet att anlita en branschskola handlar om de tidigare nämnda utmaningarna gällande elever i komvux, det vill säga svårigheter att kombinera statsbidrag samt kravet på sex veckors utbildning per år för elever.

Tveksamhet att ingå i kortsiktigt samarbete

Skolverkets uppföljning pekar också på en tveksamhet bland huvudmän att satsa på en försöksverksamhet som endast pågår under en kortare tid.²⁷ I likhet med eleverna såg huvudmännen behov av samordning mellan hemskolan och branschskolan för att få en välfungerande utbildning för eleverna, till exempel avseende scheman, dimensionering av utbildning och säkerställande av branschskolans kapacitet att ta emot elever. En sådan samordning leder till ökade kostnader och extra administration.²⁸

Det krävs resurser för att utveckla sådant samarbete som nödvändigt för att anordna en utbildning som delvis sker vid en branschskola, vilket kan ha bidragit till att huvudmän inte upplevt det som lönt att teckna avtal för en kortsiktig försöksverksamhet. Möjligen kan de förändrade förutsättningarna som rådde under pandemin som sammanföll med delar av försöksverksamheten ytterligare ha bidragit till denna tveksamhet.

Geografiska avstånd kan skapa hinder

Tveksamhet att ingå samarbete med en branschskola kan också ha bottnat i att långa geografiska avstånd uppfattades som ett för stort praktiskt och ekonomiskt hinder bland huvudmännen. En av de huvudmän som Vilna intervjuat beskriver exempelvis att försöksverksamhetens modell inte mötte behoven av tillgänglighet för eleverna. För att få upp ett reellt intresse bland elever behöver ambitionen vara att nå en regional närvaro bland branschskolorna, helst så att elever kan dagspendla, bedömer den aktuella huvudmannen. En större närhet till hemskolan kan också underlätta om det skulle uppstå problem under de perioder som eleven vistas vid branschskolan.

Det är bekymmersamt när vi skickar elever långt bort om det börjar svaja när de är där. Får hemskolan signaler om det för sent är det svårt att göra något åt det. Det kräver en viss mognad av eleven. (Anlitande huvudman)

En av de intervjuade branschorganisationerna delar denna bild av den geografiska närhetens betydelse och menar att förväntningarna på branschskolors attraktionskraft bör hållas rimliga, att få 16-åringar är så specialintresserade att de är beredda att söka sig långt hemifrån. Snarare, menar denna respondent, bör man uppmärksamma värdet i regionala kompetenscentra utifrån en tanke om rekrytering från närområden.

²⁷ Skolverket 2023, s. 18.

²⁸ Skolverket 2021, s. 7.

Hur synliggjorde branschskolorna sitt utbud?

Som framgått i ovanstående avsnitt hade de huvudmän som anlidade försöksverksamhetens branschskolor huvudsakligen fått information om möjligheten via branschskolorna själva eller via Skolverkets webbsida. Enligt Vilnas intervjuer var det oklart om Skolverket såg det som sitt uppdrag att bidra i marknadsföringen av branschskolorna. Snarare blev det i hög grad upp till de enskilda branschskolorna att marknadsföra sina utbildningar och att arbeta med rekryteringen av huvudmän som potentiellt kunde anlita dem. Både Skolverkets redovisningar och Vilnas intervjuer visar att branschskolorna arbetade på olika sätt för att marknadsföra sina utbildningar och att marknadsföringen hade en avgörande betydelse för rekryteringen.

Vi som satsade på marknadsföringen lyckades – det var helt avgörande. Syns man inte så finns man inte. Den lilla blänkaren som fanns på Skolverkets webbsida räckte inte. Det var upp till varje enskild branschskola att se till att det blev något. Om vi inte marknadsförde hade vi varit en av de som inte lyckades. (Branschskola)

Det måste finnas en entusiastisk person, som kan marknadsföra detta för huvudmannen. Det hade vi inte tid eller pengar till. Därför blev det noll elever. För vår roll spelade det ingen roll att försöksverksamheten lades ned. (Branschskola)

Skilda förutsättningar och resurser för marknadsföring

Förutsättningarna för att marknadsföra sina utbildningar kunde skilja sig mycket mellan de enskilda branschskolorna. Dels kunde de branschskolor som varit verk samma redan före försöksverksamheten ha en fördel i att deras verksamhet var mer känd och i att man hade etablerade samarbeten med huvudmän och partnerskolor, till skillnad från branschskolor som saknade sådan tidigare erfarenhet. Förutsättningarna för marknadsföringen påverkades också av hur mycket resurser som branschskolan hade möjlighet att allokera.

En av de branschskolor som Vilna intervjuat hade inte någon branschskolerfarenhet sedan tidigare, men avsatte i ett tidigt skede resurser för att upparbeta kontakter med potentiella partnerskolor. En av branschskolans yrkeslärare fick i uppdrag att besöka gymnasieskolor runt om i landet med det aktuella yrkesprogrammet och presentera möjligheten att ingå samarbete. Finansieringen av insatsen skedde med kommunens egna medel och beskrivs enligt skolan själv ha varit en framgångsfaktor som bidrog till att verksamheten kom i gång. Att inte alla branschskolor gjorde sitt jobb med marknadsföringen är något som fick konsekvenser kan ha bidragit till att det inte blev en fortsättning efter försöksverksamheten, menar den aktuella skolan.

Skolverkets redovisning visar att det var många av branschskolorna som upplevde att det var svårt att nå potentiella huvudmän och få dem intresserade av att låta elever ta del av branschskolans utbildning, att detta var en bidragande orsak till att

många branschskolor aldrig kom i gång med sin verksamhet.²⁹ Svårigheterna att få ut information i rätt tid och till rätt person i de olika huvudmännens organisationer beskrivs också i de intervjuer som Vilna genomfört.

Vi har själva kontaktat samtliga huvudmän och gjort brevutskick och mailutskick med information. Det var en långsam och svår process att få fram kontaktuppgifter. Vi har också fått hjälp av branschen med marknadsföring via branschorganisationens hemsida, tidskrift samt deras sju lokala styrelser som tagit upp det på styrelsemöten. Det har dock varit svårt att nå ut då information egentligen behövs både till rektor och till ansvarig yrkeslärare. Vi har inte kunnat nå ut till potentiella elever. (Branschskola)

Enligt Skolverket var det en framgångsfaktor i branschskolornas marknadsföring att ta emot rektorer och elever på studiebesök. Att ha varit på plats på skolan och mött lärarna där, men också att sett boendet, kan öka elevens trygghet och rektors förståelse.³⁰ Men statsbidragets omfattning var inte tillräckligt för sådana aktiviteter och andra marknadsföringsinsatser. Att statsbidraget söktes av de anlitande huvudmännen innebar i det avseendet också att branschskolorna hade begränsat inflytande i hur medlen användes.

Vissa av branschskolorna beskriver i intervjuer med Vilna att de fått bra hjälp av sina branschorganisationer i marknadsföringen, medan andra inte ser att branschen varit behjälplig i att sprida sådan information om verksamheten. Skolverkets uppföljning visar också att ett sådant stöd varierat mellan enskilda branschskolor samt att de skolor som bedömer sig ha lyckats bäst med elevrekryteringen inom försöksverksamheten också uppgett att de har ett väletablerat samarbete med sin bransch.³¹ Samtidigt ser branschskolorna att branscherna behöver engagera sig mer i marknadsföringen av utbildningarna och de yrken som de förbereder för i syfte att nå ut till presumtiva elever.

Genomfördes utbildningen i branschskolorna med tillräcklig kvalitet?

En avsikt med försöksverksamheten var att tillgången till och kvaliteten i utbildning mot små yrkesområden skulle öka. De intervjuer som Vilna genomfört visar på att målsättningen har kunnat uppnås i de fall där verksamheter kom i gång under försöket. Centrala styrkor som bidragit till kvalitet i utbildningen handlar om den autentiska och aktuella utbildningsmiljö med den senaste tekniken och utrustningen som erbjudits eleverna, liksom de kompetenta yrkeslärare som de haft tillgång till. Utbildningarna har haft en tydlig koppling till arbetsmarknaden inom dessa små yrkesområden, vilket också ligger i linje med intentionen. Enligt intervjuerna är det

²⁹ Skolverket 2022, s 16. Andra bidragande orsaker som Skolverket identifierade var rektorsbyten samt att försöksverksamheten endast pågick under en kortare tid.

³⁰ Skolverket 2022, s. 17.

³¹ Skolverket 2022, s. 13.

huvudsakliga alternativet till branschskoleutbildning att elever genomför motsvarande moment ute på en arbetsplats, som lärling, vilket kan innebära att kvaliteten i elevens utbildning i högre grad är beroende av vad den enskilda arbetsplatsen kan erbjuda i form av arbetsuppgifter, utrustning och handledning.

Försöksverksamheten visade samtidigt ett antal utmaningar som kan ha bidragit till att kvaliteten i elevernas utbildning försämrades. Det handlar dels om nämnda brister i samordningen mellan elevens hemskola och mottagande branschskola. Elever kunde också uppleva en sämre skolanknytning till hemskolan som följd av att de periodvis vistades på branschskolan, en aspekt som också kan bidra till en upplevelse av lägre kvalitet i utbildningen. I motsatt riktning kunde elevens vistelse vid branschskolan försvåras av den pandemi som pågick under en större del av försöksverksamheten.

Som nämnts varierade berörda branschorganisationers engagemang i branschskolornas utbildningar under försöksverksamheten. Skolverket bedömer att branschernas engagemang har stor betydelse för att säkerställa utbildningarnas kvalitet och ge dem legitimitet inom näringslivet.³²

Är branschskolor ett effektivt sätt att tillvarata resurser för utbildningen?

Bilden som Vilnas intervjuer ger är att branschskolor i huvudsak uppfattas som ett effektivt sätt att anordna utbildning inom små yrkesområden. Genom att koncentrera dessa utbildningar med specialiserade yrkeslärare, lokaler och utrustning till vissa noder möjliggörs att tillräckligt stora elevgrupper skapas för att det ska bli ekonomiskt bärkraftigt att anordna utbildningen.

Representanter för branschorganisationer kan också uppleva det som enklare att samarbeta med en viss branschskola som speglar en specialistkompetens, jämfört med ett större antal huvudmän som anordnar utbildning inom ett program eller en inriktning. Flera av de intervjuade branschorganisationerna beskriver att de själva eller företag inom branschen under försöksverksamheten levererat material till branschskolan för att användas i undervisningen av elever.

Modellen hann inte utveckla sin fulla potential

Såväl Skolverkets uppföljning som de intervjuer som Vilna genomfört visar att fem år för en försöksverksamhet upplevts som en kort tid för att ett nytt koncept för gymnasial yrkesutbildning ska hinna etableras, i synnerhet när det handlat om att bygga upp en ny verksamhet. Att detta dessutom skulle ske under en pandemi försvårade förutsättningar ytterligare.

Skolverket pekade i flera av sina uppföljningar på behovet av tidiga besked från regeringen om en eventuell fortsättning efter försöksverksamheten. I synnerhet för

---

³² Skolverket 2021, s. 60–61.

kommunala branschskolor såg myndigheten en risk att avsaknaden av besked kunde leda till att huvudmännen ställde sig tveksamma till att anlita branschskolorna under försöksverksamhetens sista år eftersom det skulle innebära att elever endast kunde ta del av utbildningen där under ett läsår. För de kommunala branschskolornas del kunde avsaknaden av besked leda till en tveksamhet inför att utveckla sin verksamhet.³³

Bilden är att branschskolmodellen börjat bli känd hos huvudmän när försöksverksamheten först mot slutet av försöksverksamheten. Flera aspekter pekar på att det finns en potential för modellen att få större spridning. För det första bedömde de branschskolor som ingick i försöksverksamheten att deras mottagarkapacitet var större än det elevantal som de kom att ta emot från andra huvudmäns skolor.³⁴ För det andra fanns ett relativt stort initialt intresse av att ingå som branschskola i försöksverksamheten, vilket tyder på att fler skolor än de utvalda skulle kunna fungera som branschskolor. Likaså har Skolverket i sin uppföljning bedömt att det finns ett intresse från såväl branschskolor som branscher för att säkra en fortsättning även efter försöksverksamheten samt att fler yrkesområden skulle kunna lämpa sig för nya branschskolutbildningar. Skolverket har också uppmärksammat regeringen på att myndigheten ser det som möjligt att identifiera ytterligare yrkesområden som kan vara aktuella för branschskoleverksamhet.³⁵

Efter försöket fortsätter verksamheten men riskerar nedläggning på vissa håll

Flera av skolorna som var verksamma som branschskolor inom försöksverksamheten fortsätter sin utbildningsverksamhet för elever som läser yrkesutbildningar inom gymnasieskolan och komvux. I vissa fall har skolorna även bedrivit utbildning mot andra målgrupper, verksamhet som därmed inte berörs av att försöksverksamheten avslutats.

De intervjuade beskriver att huvudmän i viss utsträckning kan fortsätta att skicka elever till vissa branschskolor. Sedan försöksverksamheten avslutats är villkoren dock påtagligt förändrade vilket har betydelse för skolornas möjligheter att verka. Huvudmännen och skolorna kan inte längre nyttja undantaget från entreprenadbestämmelserna som fanns under försöksverksamheten. Det gör att kommunala skolor inte kan ta emot elever på samma sätt som under försöksverksamheten. Huvudmännen kan inte heller erhålla statsbidrag. Incitamenten för huvudmännen att skicka elever har minskat. De intervjuade vittnar att återgången till villkoren före försöksverksamheten haft en negativ inverkan på huvudmäns syn på branschskolor. När möjligheten att få statsbidrag togs bort blev enligt somliga av de intervjuade huvudmännen ännu mindre benägna att skicka elever än de var innan statsbidraget fanns.

³³ Skolverket 2021, s. 56–57.

³⁴ Skolverket 2021, s. 53–54.

³⁵ Skolverket (2021), s. 10.

Sammantaget gör återgången till tidigare förutsättningar att antalet elever som får möjlighet att nyttja dessa utbildningsmiljöer har minskat. Enligt de intervjuade såg man en tendens till minskat intresse från huvudmännen redan när regeringen aviserade att försöket inte skulle förlängas. Skolorna har hanterat de förändrade förutsättningarna på olika sätt. Vissa andra skolor, till exempel kommunala Lugnet-gymnasiet, har gått över till att bli riksrekryterande. Vissa av branschskolorna riskerar nedläggning.

Ja, någon form av modell för branschskola behövs, och det är skyndsamt, vår branschskola riskerar nu att behöva läggas ner. (Branschorganisation)

4. Fortsatta behov och alternativa modeller

Försöket med branschskolor är avslutat men kompetensbehoven inom små och investeringstunga yrkesområden kvarstår. I detta avsnitt sammanfattar Vilna de huvudsakliga resultaten gällande aktörernas syn på fortsatta behov och möjliga vägar framåt i arbetet med kompetensförsörjningen mot små smala yrkesutbildningar. Redogörelsen bygger i huvudsak på de intervjuer som vi genomfört, men till viss del också på skriftliga underlag.

Det behövs en långsiktig modell för framtiden

Det finns en stor samstämmighet, bland dem vi intervjuat och de underlag vi tagit del av, om att det fortsatt finns stora rekryteringsutmaningar inom många små smala yrkesområden. De intervjuade vittnar om att det därför fortfarande finns behov att hitta modeller för att främja och helst säkerställa kompetensförsörjningen för sådana yrkesutgångar. Samtliga vi talat med ser att det behövs någon slags modell för lärande och certifiering för smala yrkesområden.

En modell för branschskolor är helt avgörande om Sverige ska lyckas att nå målen med energiomställning, elektrifiering, energieffektivisering och digitalisering. (Branschorganisation)

Ja det finns behov av en framtida modell. Det finns väldigt få yrkesutbildningar i vår delbransch, där det finns behöriga yrkeslärare och anpassade och välutrustade verkstadslokaler som säkerställer att eleverna får med sig aktuell kompetens, och att de får möjlighet att träna praktiska moment innan de ska utföra dem på apl-plats. (Branschskola)

Det finns också en stor samstämmighet kring att eventuella framtida strukturer för utbildningsmiljöer inom dessa yrkesområden, till skillnad från försöket, behöver vara långsiktiga. Att utveckla en branschskola som attraherar elever tar tid, i synnerhet om skolan i dialog med branschen ska bygga en utbildningsverksamhet från början, bland annat genom att hitta och iordningställa lokaler, köpa in utrustning, rekrytera lärare, marknadsföra utbildningen etcetera. Somliga intervjuade pekar på att just bristen på långsiktighet i försöket var olycklig och att försöket till och med kan ha varit skadligt i fråga om att bygga upp och rekrytera elever till denna typ av specialiserade utbildningsmiljöer. Att medel först fanns och sedan drogs tillbaka ska enligt somliga

ha gjort huvudmän mindre benägna att samarbeta med branschskolorna än innan försöket. Det understryker enligt de intervjuade riskerna med att göra insatser som inte är uthålliga.

Om det fanns ett långsiktigt statsbidrag skulle det kunnat bli stabilt på sikt. Om det hade varit långsiktigt. Nu har försöket nästan varit negativt, först kostade för huvudmän att skicka elever, sedan kostade det inte, nu kostar det igen. (Branschorganisation)

*Försöksverksamheten skulle behövt längre tid för att kunna etablera en kunskap i branschen om kompetensvinsterna med branschskola för yrkes-
elever. Går eleven en ren lärlingsutbildning så behöver alla huvudmän ha kunskap om branschskolor och att det är en självklar del i utbildningen. Men det hade behövts en längre etableringsperiod. (Branschskola)*

Olika syn på branschskolekonceptets potential

Huruvida det är branschskolor på det sätt som prövades i försöket som är det mest efterfrågade för framtiden har de intervjuade delvis olika syn på. Flera av de intervjuade framhåller att branschskolor, enligt det koncept som användes i försöksverksamheten, kan vara en pusselbit för att stärka kompetensförsörjningen inom små, smala yrkesområden. De ser att försöksverksamhetens branschskolekoncept – om det hade fått förlängt – har potential att stärka kompetensförsörjningen för dessa branscher och pekar på att erfarenheterna visar att branschskolorna under försöksverksamhet åtminstone gav vissa branscher tillgång till viktiga kompetenser.

Ja, någon form av modell för branschskola behövs, och det är skyndsamt, vår branschskola riskerar nu att behöva läggas ner. (Branschorganisation)

Andra av de intervjuade pekar dock på att branschskolor inte kan vara den enda lösningen och att branscherna har olika behov av specialiserade utbildningsmiljöer. En hållning som framkommer är att det kan behövas olika typer av satsningar, både storskaliga och bredare satsningar på yrkeskompetenser som kan användas för olika yrkesutgångar, parallellt med en spetsigare satsning mot vissa specifika yrkesutgångar. Branschskolor kan vara en modell för det senare. Vissa menar dock att det förvisso skulle behövas någon slags branschskolor, men att det inte bör vara enligt det format som användes i försöket.

Jag tror inte på den modell som var i försöksverksamheten – att skicka elever långa sträckor över landet. [...] Behöver tänka större, ta ett större helhetsgrepp kring yrkesutbildningar. (Anlitande huvudman)

Några av de som vi intervjuat ser försöksverksamheten som misslyckad. Exempelvis för att få nya skolor och utbildningar startade och att vissa som startade enbart lyckades rekrytera få elever.

Branschskoleförsöket syftade egentligen inte till att lösa något för branscher där det inte redan fanns utbildningar. För oss är det ett totalt misslyckande. (Branschorganisation)

Flera lärdomar att ta med från branschskoleförsöket

Av intervjuerna och de underlag som vi tagit del av framkommer att det finns flera lärdomar att ta med sig från branschskoleförsöket. Om en ny modell för branschskolor initieras finns det vissa aspekter i försöket som bör bevaras. Men det finns också delar som behöver justeras, enligt de intervjuade.

Bygg vidare på och stärk branschernas delaktighet

En bärande idé bakom branschskoleförsöket var att branscherna skulle vara delaktiga i utbildningsplaneringen och utbildningen vid branschskolorna. De intervjuade ser branschernas delaktighet som en styrka att bygga vidare på och att delaktigheten fungerande tämligen väl vid flera av skolorna i försöket. Men flera framhåller att branschernas delaktighet kan stärkas ytterligare vid en eventuell ny framtida modell för branschskolor. Det framhålls också att det är viktigt att de branschorganisationer som involveras verkligen representerar branschen eller delbranschen.

En huvudman som ska bedriva branschskola behöver vara en "branschrekommenderad skola" – alltså att branschen står bakom skolan och att det finns ett levande kontinuerligt samarbete och en systematisk gemensam uppföljning. (Branschskola)

Ett område som intervjuerna pekar ut som särskilt viktigt för branscherna att engagera sig i är marknadsföringen av branschskolorna och de yrkesområden som utbildningen där förbereder för.

Viktigt med undantag från entreprenadbestämmelserna

Under försöket utökade staten möjligheten för kommunala och enskilda huvudmän att köpa delar av utbildningen från kommunala huvudmän genom ett undantag från de så kallade entreprenadbestämmelserna (se kapitel 2). Undantaget var en förutsättning för att kommunala branschskolor skulle kunna medverka vilket är viktigt att ta med sig till en eventuell utveckling av branschskolekonceptet, menar somliga av de intervjuade. När undantaget togs bort försvann möjligheterna att använda kommunala huvudmäns branschskolor. Samtidigt var det långt ifrån alla intervjuade som känner till att försöksverksamheten byggde på ett undantag från de regler som gäller för att överlämna delar av utbildningen inom gymnasieskolan på entreprenad när det handlar om offentliga huvudmän.

Ett statsbidrag behövs men bör se annorlunda ut

De intervjuade framhåller även att det är avgörande att hitta ett fungerande och långsiktigt sätt att finansiera en eventuell framtida modell för branschskolor. Genom försöksverksamheten blev det tydligt att branschskoleutbildning leder till ökade kostnader, inte minst för utveckling. Att ta investeringskostnader för att utveckla en högkvalitativ yrkesutbildning är alltid förknippat med risker påpekar de intervjuade.

Inför en eventuell framtida modell för branschskolor behövs en medveten och långsiktig strategi för finansiering av denna typ av yrkesutbildningar, som leder till att adekvata utbildningar både kommer till stånd och kan fortsätta att bedriva sin verksamhet över tid. Flera av de intervjuade pekar på att det i grund och botten handlar om att skapa incitament för utbildningsanordnare att starta och driva branschskolor och incitament för huvudmän att skicka elever.

Det måste vara ekonomiskt möjligt för skolor att låta sina elever delta i branschskolan samtidigt som det måste finnas ekonomiska förutsättningar för branschskolan att skapa en organisation för att erbjuda en spetsutbildning mot ett yrkesområde. (Branschskola)

De intervjuade är inne på att det kan finnas olika sätt att bygga upp finansieringen och att de olika intressenterna – det vill säga främst staten, kommunerna, branscherna och utbildningsanordnarna – behöver ta ett ansvar för att utbildningarna har tillgång till rätt resurser. Flertalet av de intervjuade framhåller att det behövs ett statligt stöd för både utvecklingen och fortlevnaden av yrkesutbildningar inom små och nationellt viktiga yrkesområden.

Om man menar allvar från statligt håll att man vill öka intresset för yrkesutbildning – då behövs medel skjutas till! Statsbidrag till branschskolor är mer välinvesterade pengar än många andra av de riktade statsbidragen. (Anlitande huvudman)

Men man pekar också på att elevernas hemkommuner har en central roll för finansieringen, inte minst som ansvariga för att ungdomar får den gymnasieutbildning som de har rätt till enligt skollagen. De intervjuade beskriver också att branscherna kan och bör skjuta till resurser för utbildningarna, exempelvis i form av engagemang, kunskap, nätverk, material och utrustning etcetera. Under försöksverksamheten fanns ett antal exempel på branscher och företag som bidrog. De intervjuade beskriver även att skolorna och deras huvudmän kommer att behöva ta vissa ekonomiska risker.

Det behövs vissa kontakter med företag, branscherna behöver förmedla praktikplatser, påvisa behov av kompetens och ge tillgång till apl-platser exempelvis. (Branschorganisation)

Flera pekar på att det i likhet med under försöksverksamheten behövs ett riktat statsbidrag av något slag. En stor del av de intervjuade ser dock att statsbidragets konstruktion behöver justeras. Det finns en samstämmighet om att finansieringen av framtida branschskolor behöver kunna täcka in fler skolor och branscher. Flera menar vidare att ett framtida statsbidrag även bör kunna erhållas av skolorna för att bygga upp, utveckla och marknadsföra ny utbildningsverksamhet. Den modell för statsbidrag som användes i försöket, där endast huvudmännen ersattes per elev, gynnar rekrytering till redan etablerade utbildningsmiljöer men stimulerar i begränsad grad uppbyggnaden av nya branschskolor.

Vi kan inte bara ha kvar befintliga branschskolor, vi måste kunna bygga upp nya branschskolor också. Och det behöver kunna vara flexibelt, så att olika delbranscher kan göra lite olika. Ytterst handlar det om att säkerställa att det finns lärare som kan lära ut rätt saker men utbildningen kan organiseras på olika sätt. (Branschorganisation)

En återkommande uppfattning bland de intervjuade är att det i en framtida modell borde vara möjligt för huvudmän att söka statsbidrag för fler än endast fem elever per läsår. Denna begränsning i försöket ledde till att flera huvudmän inte skickade elever trots att de såg möjligheter till det om statsbidrag hade betalats ut.

Vidare menar flera att framtida statsbidrag bör anpassas till att olika utbildningar kostar olika mycket att utveckla och driva, istället för att som i försöksverksamheten ersätta huvudmännen med samma summa oavsett utbildning. Skälet som anförs är att skolorna har olika kostnader och behöver ta ut olika ersättning från huvudmännen och att huvudmännen kan kompenseras för detta. I utbetalningen av statsbidraget bör det också finnas en anpassning till att det tar tid att bygga upp utbildning och marknadsföra verksamhet och att medlen därför inte kan nyttjas från första läsåret. Därför bör man till skillnad från under försöket successivt skala upp den totala budgeten för statsbidraget som kan sökas. Det minskar risken för att bidraget inte nyttjas fyllt ut, vilket var fallet under försöket.

Det finns dock delvis olika uppfattningar av vilka förändringar som behövs jämfört med försöket, exempelvis olika syn på om statsbidraget bör gå till huvudmännen, som det var under försöket, eller om bidraget istället bör gå till mottagande branschskolor. Somliga menar att det är bra att det går till huvudmännen eftersom de behöver ha incitament att skicka elever. Andra menar att det är branschskolorna som bör vara mottagare eftersom de står med kostnaderna för utvecklingen, marknadsföringen och driften av verksamheten.

*Jag tror inte att modellen med att huvudmannen tog emot pengarna funkade. Min bild var att huvudmännen inte var införstådda med eller intresserade av att skicka elever till skolorna i försöket, marknadsföringen lyckades inte. Det är svårt att hitta en effektiv finansiering av denna typ av utbildningsmiljöer.
(Branschskola)*

Ytterligare ett förslag som lyfts i intervjuerna är att ett framtida statsbidrag antingen kan sökas gemensamt av den anlätande huvudmannen och branschskolan, alternativt att bidraget delas upp i två delar. Enligt den sistnämnda tanken skulle en del kunna bestå av ett investerings- eller utvecklingsbidrag som söks av branschskolan och som syftar till att täcka kostnader för att komma igång med en branschskoleutbildning, marknadsföra den och löpande utveckla kvaliteten (till exempel säkerställa att utrustning och lokaler är uppdaterade). En annan del skulle bestå av ett statsbidrag som söks av huvudmannen för elevens hemskola och som går till att täcka kostnadsökningar för elevens utbildning när hen läser vid två skolor.

Öka mångfalden i utbudet av branschskolor

Totalt sett var det ett begränsat antal branschskolor som blev godkända och vissa av skolorna kom dessutom aldrig att ta emot elever inom ramen för försöksverksamheten. Somliga av de intervjuade noterar att det var en tämligen liten andel av alla de små, nationellt viktiga yrkesutgångarna som skulle kunna behöva en branschskola där utbildningar kom att etableras.

De skolor som kom igång med verksamheten hade fokus på ett begränsat antal mansdominerade yrkesutbildningar inom gymnasieskolan, på tämligen få orter i landet. I en framtida modell för branschskolor behöver man säkerställa en ökad mångfald i utbudet av utbildningar, exempelvis med fler branscher, orter, kvinnor och komvuxelever.

Förbättra samarbetet mellan branschskolorna och hemskolorna kring elevernas situation

Samverkan mellan branschskolan och hemskolan fungerade förvisso olika väl för olika elever, men många elever vittnade om att detta samarbete inte fungerade tillfredställande under försöket. Behovet av att förbättra samarbetet mellan branschskolorna och hemskolorna kring elevernas situation jämfört med hur det fungerade under försöksverksamheten återkommer under de intervjuer som Vilna genomfört. Branschskolorna och hemskolorna behöver tillsammans hitta vägar som gör det praktiskt möjligt för elever att läsa delar av sin utbildning på en branschskola. Det kan behövas vägledning från staten, eller annan nationell aktör, kring innehållet i samarbetsavtalen mellan anlitande huvudman och branschskola.

Det behövs tydligare krav på samarbete mellan hemskolan och branschskolan, för att det ska bli hållbart för ungdomarna att läsa vid branschskolor. Det ska ju vara något som ökar attraktiviteten, inte försvårar för eleverna. (Anlitande huvudman)

Det finns alltid en konflikt i yrkesutbildningarna, mellan de gymnasiegemensamma ämnena kontra ämnes- och branschspecifik kunskap inom ett visst område. För att detta ska funka handlar det om hur huvudmannen lagt upp sina kurser. Vem ska ha vilka kurser i ett upplägg där eleven läser delar av sin utbildning på branschskolan? Ska vi som branschskola säga vad vi har för krav på vissa förkunskaper? Det kanske måste definieras i förhand? (Branschskola)

Det måste vara tydligt hur ansvarsfördelningen ska funka i praktiken. [...] Det skulle vara intressant att titta på ett mer strukturerat sätt för hur avtal kan skrivas. Olika varianter av avtal, vad som funkade och vad som föll mellan stolarna. De drivna branschskolorna hjälpte till med avtalen. (Skolverket)

Flera menar att det inför en framtida modell särskilt behövs en ökad medvetenhet hos mottagande branschskolor om vad det innebär att ta emot unga människor. Elever har olika förutsättningar och mognad, men för många är det en stor sak att lämna sin ordinarie skola och sociala sammanhang för att studera på en annan ort. Branschskolorna behöver på ett tydligare sätt ha en tanke om hur elevernas situation ska fungera på studieorten även utanför lektionstid, exempelvis vad gäller möjligheten att lära känna andra elever och finna ett socialt sammanhang.

Se över begreppet ”branschskolor”

Somliga menar att begreppet branschskola bör ses över inför en eventuell fortsättning. Det framförs några olika anledningar till detta, exempelvis att ”branschskolor” signalerar att skolan utbildar för en hel bransch medan det i praktiken handlar om att utbilda för vissa specifika mindre yrkesutgångar.

Andra pekar på att genom försöket kom begreppet branschskola att i viss utsträckning bli etablerat och att det finns skäl att hålla fast vid begreppet för att inte öka otydligheten kring konceptet.

Skolverkets rekommendationer inför en eventuell framtida modell för branschskolor

- Det bör genom avtal mellan huvudmän och branschskolor framgå hur man möjliggör ett upplägg och en organisation så att eleverna får förutsättningar att ta del av undervisningen både på branschskolan och hemskolan, särskilt när det gäller elever med särskilda behov (det finns behov av att tydliggöra hemskolans ansvar under tiden då eleven är vid branschskolan, för elevernas garanterade undervisningstid, för deras mående och för stödinsatser).
- Att planera och implementera en ny reform hos både huvudmän och branscher behöver få ta tid. Här kan de nationella programråden nyttjas som stöd i arbetet.
- Statsbidragsnivån bör anpassas för en introduktion till en ny reform.
- Statsbidragsnivån bör anpassas efter olika yrkesområden, då de är olika kostnadskrävande. Jämför med statsbidraget för regionalt yrkesvux.
- Begränsningar av elever per huvudman och yrkesområde bör undvikas. Skulle detta leda till högre söktryck kan även en reglering för att främja den geografiska spridningen av branschskoleelever övervägas.
- Nivån på eventuellt statsbidrag bör, förutom utbildning, även täcka kostnader såsom exempelvis elevers studiebesök på branschskolor samt studie- och yrkesvägledning.
- Det är önskvärt att branschskolor ska kunna ta emot elever både från gymnasieskola och komvux.
- Det är viktigt att bevaka de aktuella yrkesområdena och beakta dem i arbetet med planering och dimensionering av utbildning på gymnasial nivå.

Alternativa modeller

I intervjuerna har Vilna ställt frågor om det finns alternativa modeller till den som tillämpades under försöksverksamheten, som kan vara viktiga att titta närmare på inför utformningen av en eventuell framtida modell för branschskolor. De intervjuade kunde i begränsad grad ge konkreta exempel på befintliga modeller i landet att ta direkt lärdom av. Somliga pekar på att det finns upplägg i andra länder i Europa som kan skänka inspiration men att utbildningssystem skiljer sig åt och att det är viktigt att förhålla sig till den svenska kontexten, exempelvis vad gäller ansvarsförhållanden mellan det offentliga och branscherna, för att en modell ska fungera här. En uppdaterad modell till branschskolekonceptet, så som det fungerade i försöket, beskrivs av flera som det tydligaste alternativet.

De intervjuade beskriver samtidigt att det finns flera befintliga utbildningsvägar som kan ses som komplement till branschskolor. Vad de intervjuade ser som alternativ kan delvis bero på om man bedömer att det skulle kunna gå att försörja även små

yrkesområden genom bredare satsningar på yrkesutbildning, eller om man tänker att det behövs särskilda satsningar för dessa yrken. De intervjuade har delvis olika sätt att se på detta, bland annat baserat på vilken sektor eller bransch man befinner sig i. Respondenter som utgår från det bredare perspektivet lyfter exempelvis fram regionala yrkesutbildnings- eller kompetenscentra som ett viktigt komplement.

Jag ser att det behövs två paket av satsningar, dels stora utbildningsmiljöer där staten tillsammans med branscherna kan göra större investeringar med utbildningsanordnare, dels mindre sammanhang likt branschskolor enligt försöksverksamheten. (Branschorganisation)

I sammanhanget är det flera respondenter som lyfter exempel på där offentliga aktörer och företag gemensamt satsat på regionala yrkesutbildnings-/kompetenscentra. Bland annat nämns Utbildningscentrum batteri som etablerats i samarbete mellan Göteborgs stad, Västra Götalandsregionen och Novo Energy AB respektive EPIC i Växjö, ett kompetenscentrum för industriella utbildningar där utbildningsmiljöer kan nyttjas för såväl gymnasieskola, komvux, yrkeshögskolan som akademiska ingenjörutbildningar. Bakom EPIC står Linnéuniversitetet, Växjö kommun och regionens teknikföretag.

När det gäller utbildning mot små, smala och nationellt viktiga yrkesområden nämner flera att lärlingsutbildning, men också så kallad lärlingsanställning/företagslärling, är viktiga komplement som ger elever möjligheter att lära sig ett smalt yrke i ett konkret sammanhang. Även riksrekryterande utbildningar, vilket är den vanligaste modellen i gymnasieskolan lyfts fram. Men flera pekar på att nackdelen med den, till skillnad från branschskolekonceptet, är att det ofta krävs att eleven flyttar hemifrån.³⁶

Jag efterlyser företagslärling, har svårt att se någon annan lösning för våra yrken. (Branschorganisation)

Somliga av de intervjuade beskriver att ett framtida koncept inte nödvändigtvis behöver handla om en fysisk skola på en viss plats. Snarare är det viktigt att det finns lärare med rätt yrkeskunskaper, som kan vara mobila i landet, och kan ge den utbildning som behövs och bedöma, betygssätta och validera elevernas kunskaper.

En struktur för att identifiera behov och kvalitets-säkra utbildning

En framtida modell för branschskolor behöver ha en fastställd struktur för hur behoven inom små yrkesområden ska identifieras och en reglering av vilka krav som ska gälla för de skolor som vill verka som branschskolor.

³⁶ Yrkesprogramsutredningen beskrev i betänkandet *Välja yrke* (SOU 2015:97, s. 256–257) två alternativ som de övervägt men inte förordar för att möta kompetensbehoven i små yrkesområden: 1. Nyttja statsbidraget för lärlingsutbildning för utbildning vid branschskolor och 2. Anordna yrkesutbildning inom små yrkesområden som riksrekryterande utbildning eller särskild variant.

Process för tillståndsgivning

De intervjuade ser att en framtida modell för branschskolor behöver omfatta en tydlig process för tillståndsgivning och att det bör vara en statlig myndighet som ansvarar för denna.

Skolverket har sedan en tid tillbaka i uppdrag att ta fram regionala planeringsunderlag som stöd för huvudmännens beslut om utbildningsutbud i gymnasieskola och komvux. Till dessa underlag lämnar bland annat regionernas utvecklingsansvariga sina bedömningar av de regionala kompetensbehoven, som komplement till den statistik som Skolverket sammanställer. Enligt Vilnas intervjuer med Skolverket kan de inspel som kommer från regionerna delvis beskriva kompetensbehoven även inom små yrkesområden. Bilden är dock att detta inte sker med systematik i alla regioner. Om Skolverket skulle få i uppdrag att hantera tillståndsprövningen i en modell för framtida branschskolor behöver myndigheten få i uppdrag att utveckla en process och kompetens för att kunna identifiera och bedöma behoven av gymnasial utbildning mot små yrkesområden. Möjligen kan en sådan process ha ett ansökningsförfarande som påminner om det som tillämpas i dag för särskilda varianter inom gymnasieskolan. De nationella programråden skulle kunna vara en viktig remissinstans i en sådan process.

Några av de aktörer som Vilna intervjuat pekar på den process som Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) tillämpar för yrkeshögskoleutbildning, att den fungerar väl och att de ansökningar som kommer in har stöd hos företagen. Det är också flera av de intervjuade som lyfter behoven av samordning mellan utbildning mot små yrkesområden inom gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och yrkeshögskolan. Bland annat lyfter dessa respondenter förslaget som presenterats i betänkandet Framtidens yrkeshögskola (SOU 2023:31) om att tillsätta en utredning för att ta fram en modell för statligt stöd till investeringstunga utbildningsmiljöer och att en sådan utredning borde omfatta flera utbildningsformer, inte bara yrkeshögskolan. Likaså nämns processen som MYH tillämpar med anledning av att Yrkesvuxutredningen nyligen föreslagit att myndigheten ska få en central roll för den nya utbildningsformen yrkesskola för vuxna, där branschskolor är en viktig del.³⁷

Tydliga kvalitetskriterier

En viktig framgångsfaktor i försöksverksamheten var stödet som branschskolorna fick av sina respektive branschorganisationer. Av de intervjuer som Vilna genomfört framkommer, som nämnts, synpunkter på att kraven på ett sådant stöd bör vara tydligare i en framtida modell för branschskolor. Bland annat har branschorganisationer, eller viktiga arbetsgivare inom yrkesområdet, en central roll för att kvalitetssäkra branschskolornas utbildningar (inklusive lärarkompetens och utrustning) och bidra till marknadsföringen av dem. Det behöver vara legitima aktörer hos branscherna som ställer sig bakom branschskolorna, eventuellt både fack och arbetsgivare. Vissa branschorganisationer ser möjligheter att koppla branschstödet till befintliga collegekoncept, medan andra intervjuade aktörer avråder från det. I flera intervjuer lyfts

³⁷ Läs mer om Skolverkets uppdrag att ta fram regionala planeringsunderlag samt förslagen från Framtidens yrkeshögskola och Yrkesvuxutredningen nedan.

styrkan i ett samägarskap upp, där en offentlig eller enskild skolhuvudman står för kompetensen att anordna utbildning och en branschföreträdare kan stå för kompetensen att säkerställa kvalitet i material och utrustning etcetera.

Det vore bra med ett samägarskap mellan huvudman och bransch, ett samarbete mer än att se varandra som köpare och leverantörer. Ett samägande fördelar den ekonomiska risken. Det tillåter också att ett överskott kan uppstå och återinvesteras i verksamheten, vilket i sig kan minska behovet av statlig finansiering. (Anlitande huvudman)

Tydligare kvalitetskrav än i försöksverksamheten kan även gälla för samordningen mellan branschskolan och hemskolan. En aspekt som lyfts under intervjuer rör, som nämnts, behovet av vägledning i hur samarbetsavtal kan skrivas för att ge de bästa förutsättningarna för kvalitet i elevernas utbildning som helhet. Intervjuerna pekar också på att Skolinspektionen bör säkerställa kvalitet i branschskolornas utbildning genom sin reguljära uppföljning och tillsyn.

Den politiska kontexten för yrkesutbildning förändras just nu

Bristen på gymnasialt yrkesutbildad kompetens har varit omfattande under en längre tid.³⁸ Flera av de aktörer som Vilna har intervjuat påpekar att den politiska kontexten för yrkesutbildning förändras just nu. För att möta kompetensbristen har ett flertal utredningar lämnat förslag för att det gymnasiala utbildningsutbudet i högre grad ska matcha arbetsmarknadens behov. Dessa förslag påverkar också förutsättningarna för en framtida modell för branschskolor, enligt de intervjuade. Här nedan följer en kort redogörelse för aktuella förändringar och förslag som kan få betydelse på området.

Planerings- och dimensioneringsreformen

Från och med utbildning som påbörjas 2025 gäller ny lagstiftning som bland annat ställer krav på att det utbud som huvudmännen i gymnasieskola och komvux planerar och erbjuder ska väga in arbetsmarknadens behov.³⁹ Som stöd för huvudmännens planering har Skolverket fått i uppdrag att ta fram regionala planeringsunderlag som för varje län beskriver en prognos för kompetensbehoven och hur nuvarande utbildningsutbud förhåller sig till detta. Den första omgången av regionala planeringsunderlag presenterades hösten 2023 och ska därefter uppdateras vart tredje år.

De regionala planeringsunderlagen har ett brett fokus på kompetensbehoven. Den statistik och de prognoser som ligger till grund för underlagen visar i huvudsak behoven av kompetens från de breda utbildningarna. Enligt Vilnas intervjuer med Skolverket finns kompetensbehoven inom de små yrkesområdena inte systematiskt

³⁸ Se till exempel Svenskt Näringsliv (2024). *Kompetens – var god dröj*. Rekryteringsenkäten 2023/24.

³⁹ Prop. 2021/22:159 Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning; SOU 2022:33 Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning.

återgivna på ett sätt som möjliggör en helhetsbild av behoven på nationell eller regional nivå. Dock förekommer att de inspel som Skolverket får, till exempel från regionalt utvecklingsansvariga eller från de nationella programråden, lyfter behoven inom små yrkesområden. Skolverket bedömer att myndigheten skulle behöva få i uppdrag att utveckla arbetssätt och expertis för att i högre grad kunna återspegla behoven i små yrkesområden på ett systematiskt sätt. En framtida modell för branschskolor behöver inrymma ett mandat för hur de små yrkesområden som ska omfattas ska identifieras och hur den processen ska relatera till de bredare regionala planeringsunderlagen.

Planerings- och dimensioneringsreformen innebär också ny lagstiftning i form av krav på mellankommunal samverkan i primära samverkansområden om minst tre kommuner. Inom dessa primära samverkansområden ska gemensamt erbjuda utbildning som elever fritt kan söka utbildning. Modellen behöver också ta hänsyn till den nya samverkanslagsstiftningen så att framtida branschskolor inte riskerar att luckra upp samarbetet inom primära samverkansområden.

Fler vägar till arbetslivet

Utredningen om fler vägar till arbetslivet fick sommaren 2023 tilläggsdirektiv om att med utgångspunkt i försöksverksamheten med branschskolor föreslå hur behovet av utbildning inom små yrkesområden mer ändamålsenligt kan tillgodoses inom gymnasieskolan.⁴⁰ I direktiven betonas betydelsen av att tillvarata de erfarenheter som försöksverksamheten genererade och att dessa bör ligga till grund för förslag på ytterligare åtgärder för att tillgodose behovet av ett brett utbud i gymnasieskolan av yrkesutbildning inom små yrkesområden. Utredningen har också i uppdrag att föreslå former för nya valbara gymnasiala yrkesutbildningar under benämningen yrkesskola som kan ge ungdomar snabbare etablering på arbetsmarknaden, samt överväga om obligatoriska eller frivilliga yrkesprov ska införas och i så fall hur arbetslivet kan få inflytande i dessa. Utredningen ska presentera sina förslag senast den 4 november 2024.

Växla yrke som vuxen

Yrkesvuxutredningen presenterade i februari 2024 sitt betänkande *Växla yrke som vuxen* (SOU 2024:16). Ett av utredningens förslag är att yrkesskola ska införas som ny utbildningsform för vuxna. Enligt förslaget ska yrkesskolan till skillnad från komvux vara riksrekryterande, vilket medför stora möjligheter att erbjuda ett brett utbud av yrkesutbildningar. Yrkesskolan ska, enligt utredningen, i huvudsak vara en utbildningsform för yrkesutbildningar inom relativt små yrkesområden. De utbildningar som ska prioriteras inom yrkesskolan ska bidra till den nationella kompetensförsörjningen eller till att bredda och utöka utbudet av yrkesutbildning för vuxna regionalt.

⁴⁰ Dir. 2023:114 Tilläggsdirektiv till Utredningen om fler vägar till arbetslivet (U 2022:03).

Utredningen pekar på branschskolornas potential att i högre grad än vad som framkom i försöksverksamheten bidra till kompetensförsörjningen inom många små yrkesområden. Enligt förslaget kan branschskolorna utgöra en del av en utbildning i yrkesskolan. Till exempel ser utredningen att tillgången till branschskolor kan göra det möjligt att erbjuda yrkesutbildning inom små yrkesområden på fler platser i landet. Utredningen föreslår att bidraget till branschskolor ska vara permanent redan från början för att skapa en långsiktighet och ett engagemang och en vilja bland aktörer att satsa på verksamheten. Utredningen föreslår att MYH ska få i uppdrag om att besluta om ett bidrag för utbildning i branschskolor. Den definition av en branschskola inom yrkesskolan som föreslås är i princip densamma som den som tillämpades i försöksverksamheten. Enligt utredningen ska en branschskola även inom yrkesskolan ha stöd från en branschorganisation eller kunna uppvisa ett brett samarbete med flera arbetsgivare inom det aktuella yrkesområdet.

Enligt Yrkesvuxutredningens förslag ska statsbidraget för branschskoleutbildning gå till utbildningsanordnaren och täcka kostnader för att de studerande ska kunna genomföra delar av sin utbildning på en branschskola. Kostnaderna beskrivs bestå av avgiften till branschskolan, resor, logi och vissa administrativa kostnader. Utredningen föreslår att det ekonomiska ansvaret för finansieringen ska delas mellan staten, arbetslivet och andra finansiärer. Arbetslivets medfinansiering har samma definition inom förslaget om yrkesskola som inom yrkeshögskolan, där medfinansieringen består av tid och engagemang från arbetslivet i form av att sitta i ledningsgrupper och ta emot studerande på lärande i arbete (LIA). Arbetslivets medfinansiering enligt denna definition väger tungt när Myndigheten för yrkeshögskolan fattar beslut om tilldelning av medel. Om ledningsgruppen för en utbildning inom yrkesskolan vill ta bort LIA och istället skicka studerande till en branschskola bedömer Yrkesvuxutredningen att medfinansieringen kan behöva bestå av monetära medel, då arbetslivets medfinansiering i tid minskar. Utredningens bedömning är alltså att arbetslivet bör stå för delar av de merkostnader som utbildning vid en branschskola innebär.⁴¹ Enligt utredningens förslag ska de nya bestämmelserna träda i kraft från den 1 januari 2026 och tillämpas för utbildning som påbörjas efter den 30 juni samma år.

Uppdrag till MYH om pilotverksamhet med nationell yrkesutbildning för vuxna

I regeringens budgetproposition för 2024 presenterades avsikten med en pilotverksamhet för en ny form av yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå. Med hänvisning till den då pågående Yrkesvuxutredningens direktiv om att föreslå en ny form av yrkesutbildning på gymnasial nivå, med utgångspunkt i den modell som tillämpas för yrkeshögskolan, föreslog regeringen att medel skulle avsättas för att generera värdefulla erfarenheter och insikter genom en pilotverksamhet. Under det första året har 25 miljoner kronor avsatts för försöksverksamheten, varefter anslaget ska öka

⁴¹ SOU 2024:16, s. 196–197.

till 100 miljoner kronor årligen under 2025 och 2026.⁴² MYH har fått i uppdrag att under 2024–2026 genomföra pilotverksamheten som ska förbereda för införandet av en ny form av gymnasial yrkesutbildning för vuxna.

Framtidens yrkeshögskola

Utredningen om framtidens yrkeshögskola beskriver i sitt betänkande *Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar* (SOU 2023:31) behovet av långsiktiga planeringsförutsättningar och ett statligt ansvarstagande för finansiering av investeringstunga utbildningar. Bland annat lämnas förslag om att en utredning ska få i uppdrag att identifiera behovet av utbildningsmiljöer som kan möjliggöra utbildningar till samhällsviktiga funktioner.⁴³ Mot bakgrund av erfarenheten från försöksverksamheten med branschskolor bedömer utredningen att tillgängligheten till utbildningarna kan behöva öka genom att samma utbildningar erbjuds på flera orter. Utredningen ser också möjligheten till kostnadseffektiva lösningar i att utbildningsmiljöer delas mellan yrkeshögskolan och andra utbildningsformer.

---

⁴² Prop. 2023/24:1 Utgiftsområde 16, s. 102.

⁴³ SOU 2023:31, s. 190.

5. En modell för framtidens branschskolor

Erfarenheten från försöksverksamheten med branschskolor visar tydligt att det finns ett stort behov av utbildningar till små och/eller investeringstunga yrkesområden. Både Skolverkets slutredovisning av försöksverksamheten och slutsatserna från den här rapporten visar att det finns kompetensbehov som inte kan mötas i det ordinarie systemet för gymnasieskola och vuxenutbildning. Inom ett antal områden finns nationella eller regionala behov av utbildningar som inte kommer till stånd på grund av att de är för dyra att genomföra eller för att det lokalt inte finns ett tillräckligt stort elevunderlag.

Från försöksverksamheten kring branschskolor går det, trots att den aldrig riktigt blev som det var tänkt, att dra flera slutsatser som ger vägvisning i hur en modell för framtidens branschskolor bör se ut. Det som behöver lösas är framför allt tre saker: ramverket, tillståndsförfarandet och finansieringen.

Framtidens branschskolor bör inte omfattas utav en försöksverksamhet, utan vara permanent från start. Detta för att skapa tydliga förutsättningar och öka incitament att våga bygga upp både nya utbildningsmiljöer, och att starta upp nya samarbeten mellan branschskolor och huvudmän och utbildningsanordnare. Budgetutrymmet bör vara dynamiskt och förändras/växa i takt med efterfrågan.

För att säkerställa kvaliteten i utbildningen som ges via branschskolorna har branschens engagemang en viktig roll. Kvalitetssäkringen görs genom både löpande uppföljning och utvärdering av resultat av utbildningen.

Ramverket

För att branschskolorna ska bli framgångsrika krävs ett tydligt ramverk kring långsiktiga förutsättningar. Här finns det mycket att lära från försöksverksamheten där det byggdes in onödiga begränsningar som försvårade arbetet och begränsade branschskolornas möjligheter att på ett bra sätt bidra till arbetslivets kompetensförsörjning.

Följande principer är viktiga i det nya ramverket för branschskolor:

- Ingen begränsning i antalet elever en huvudman kan skicka eller i antalet yrkesområden. Antalet utbildningsplatser på branschskolorna styrs av den efterfrågan som finns på arbetsmarknaden. Skulle det leda till ett för högt söktryck utifrån storleken på statsbidraget ska arbetsmarknadens kompetensbehov styra prioriteringen. Prioriteringen ska ske genom bedömning av omfattningen av kompetensbristen av ansvarig myndighet för statsbidraget i samråd med de nationella programråden.
- Systemet för branschskolor ska vara åldersneutralt och gymnasieskolan och vuxenutbildningen ska ges samma förutsättningar att nyttja branschskolorna. Försöksverksamheten visade att det kan behövas särskilda anpassningar för att upplägget ska passa elever inom vuxenutbildningen.
- Den skollagsreglerade möjligheten att genom entreprenad lämna uppgifter som rör undervisning i karaktärsämnen som har en yrkesinriktad eller estetisk profil till en enskild fysisk eller juridisk person också ska omfatta offentliga huvudmän.
- Ett avtal mellan huvudmän och branschskolor tydliggör hur upplägg och organisation säkerställs så att eleverna kan ta del av undervisningen både på branschskolan och hemskolan. Avtalen ska bland annat reglera hur avstämning mellan elevernas hemskola och branschskolan ska ske, hur samordning av elevernas utbildning kan säkerställas, hur elevers behov av särskilt stöd kan tillgodoseas, hur ersättning till branschskolan ska utgå, med mera. Skolverket bör ges i uppdrag att ta fram en vägledning för vad avtalen bör reglera.
- Skolinspektionen och respektive nationellt programråd bör ges i uppdrag att följa upp branschskolorna som ett sätt att säkerställa kvaliteten på utbildningarna.

Tillståndsprocessen

De som bäst vet hur kompetensbehovet ser ut i respektive bransch är arbetsgivar- och branschorganisationer. Därför är det rimligt att det också är de som har det avgörande inflytandet över om och i så fall vilka branschskolor som ska finnas. Det är viktigt att det finns tydliga kvalitetskriterier och att processen är tydlig och transparent.

Tillståndsprocessen ska vara behovsdriven, därmed behövs heller ingen begränsning av antalet branschskolor, det är kompetensbehoven som styr. Tillståndet ska kunna ges för att bedriva en nationell eller regional branschskola.

Branschernas involvering och engagemang krävs för tillstånd. Det gäller både vid bedömning av behov och identifiering av utbildningsmiljö. Branschen ska ha ett avgörande inflytande över om en branschskola kommer till stånd och vilken utbildningsmiljö som ska vara branschskola. Branschernas engagemang är en förutsättning för framgångsrika branschskolor. Engagemanget ska komma till uttryck i form av marknadsföring av branschskolorna, utformningen av utbildningen, utbildningsmaterial med mera.

Tillståndsprocessen bör ske i fem steg:

1. Branschen gör bedömning av att det finns ett kompetensbehov och att detta kompetensbehov kan mötas genom att etablera en branschskola.
2. Branschen rekommenderar befintlig utbildningsmiljö för att certifieras till branschskola eller identifierar plats där en ny utbildningsmiljö bör tas fram.
3. Skolverket mottar och behandlar branschens intresseanmälan.
4. Branschskolan bedöms ha förutsättningar att följa de föreskrifter som gäller för utbildningen.
5. I samråd med det nationella programrådet för berörd branschskola fattar Skolverket beslut baserat på ovan.

Finansiering

Erfarenheterna från försöksverksamheten gör det tydligt att det behövs en särskild finansiering för små och/eller investeringstunga yrkesutbildningar. Det är rimligt att branschskolorna även fortsättningsvis finansieras av statsbidrag. Däremot behöver strukturen för statsbidraget förändras och förbättras. Branschskolorna bör finansieras med statsbidrag i två delar. En del bör ha som syfte att främja att nya branschskolor kan byggas upp och växa fram, samt att befintliga branschskolor kan förvalta och utveckla sin verksamhet. Den andra delen ska, liksom i försöksverksamheten, möjliggöra att huvudmän skickar sina elever till en branschskola och utbildningen på branschskolan.

Följande principer är viktiga för finansieringen av branschskolorna:

- Branschskolan kan söka statsbidrag för uppbyggnad av en branschskola eller för utveckling av befintlig branschskola.
- Hemskolan söker statsbidrag för eleven. En del går till branschskolan för att täcka utbildningskostnader och en del behålls av hemskolan för att täcka merkostnader som uppstår när eleven är frånvarande samt kostnader för elevens resor och boende.
- Statsbidraget bör anpassas efter olika yrkesområden, då de är olika kostnadskrävande. Detta kan jämföras med statsbidraget för regionalt yrkesvux.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm
Telefon 08-553 430 00

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma, 2024